

Arne Støttrup Andersen

Lavinntektshusholdningers forbruk

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the various research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, mai 2007
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen, skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

ISBN 978-82-537-7203-5 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7204-2 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe
05

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Sammendrag

Arne Støttrup Andersen

Lavinntektshusholdningers forbruk

Rapporter 2007/23 • Statistisk sentralbyrå 2007

På oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet har Statistisk sentralbyrå gjennomført en analyse av lavinntektshusholdningers forbruk. Analysen belyser sammenhengen mellom lavinntektshusholdningenes inntekter og forbruk og forsøker å forklare avviket mellom disse. Dessuten sammenlignes sammensetningen av forbruket og forekomsten av en del varige forbruksgoder i lavinntektsgruppen og i befolkningen ellers. Endelig tar analysen for seg en del subjektive oppfatninger av husholdningens økonomi og det blir gjort forsøk på å relatere disse til sammenhengen mellom inntekt og forbruk.

Lavinntektsgruppen blir vanligvis avgrenset utelukkende på grunnlag av inntektsopplysninger. Det er reist flere typer kritikk mot denne avgrensningen. En av de viktigste er at det ikke tas hensyn til forbruksutgiftene, at det i like høy grad er store utgifter som lave inntekter som er årsak til "fattigdom". Denne analysen har hatt som formål å undersøke forbruket til lavinntektshusholdninger, både dets størrelse og sammensetning.

Analysen viser at lavinntektshusholdninger har et betydelig høyere forbruk enn inntekt etter skatt. Overforbruket er større jo strengere avgrensningen av lavinntektsgruppen er. Forskjellen mellom de totale forbruksutgifter til lavinntektshusholdninger og gjennomsnittshusholdningen er derfor mindre enn forskjellen i inntekt etter skatt.

Vi har sett på ulike forklaringer til dette tilsynelatende overforbruket. En forklaring er av mer teknisk art. For eiere beregner forbruksundersøkelsen en beregnet markedisleie. Tar en utgangspunkt i de faktiske utgifter til boliglån reduseres overforbruket noe.

En annen forklaring er at mange unge mottar studielån som ikke regnes som inntekt, men som går til forbruk. Dessuten får en del unge overføringer fra foreldre som heller ikke regnes som inntekt. Vi har ikke direkte opplysninger om hvor mye dette forklarer. Men opplysninger fra andre undersøkelser tyder på at dette forklarer om lag halvparten av overforbruket blant unge under 30 år.

En vanlig forklaring på at husholdninger bruker mer enn inntekten er at de låner eller tærer på kapital. Undersøkelser tyder imidlertid ikke på at dette er forklaringen for lavinntektsgruppen. Ganske visst har gjelden til unge lavinntektshusholdninger økt litt, men en må regne med at dette i stor grad skjer på grunn av etablering med egen bolig.

Heller ikke husholdningsendringer av typen at personer går fra å være forsørgede i flerpersonshusholdninger til å bli selvforsørgende enpersonshusholdninger synes å være noen forklaring av betydning.

En siste forklaring går ut på at inntektssituasjonen i den to-ukers regnskapsperiode for forbruksundersøkelsen kan avvike fra situasjonen i inntektsåret. Forbruksundersøkelsen viser at overforbruket øker med antallet sysselsatte i husholdningen. Det er vanskelig å konkludere når det gjelder betydningen av avvik mellom situasjon på intervju tidspunktet og situasjonen i inntektsåret. Resultatene viser imidlertid at lavinntektshusholdninger med minst en sysselsatt på intervju tidspunktet produserer et betydelig antall arbeidstimer i løpet av året. Vi skal i et senere prosjekt ta opp sammenhengen mellom yrkesaktivitet og lavinntekt.

Forbruksmønstrer i lavinntektshusholdninger og gjennomsnittshusholdninger er ikke svært forskjellig. Andelen som går til mat er omtrent den samme. Det går en noe større andel til bolig, også dersom en går ut fra de faktiske utgiftene, og særlig bruker lavinntektshusholdninger en mindre andel til kjøp og drift av transportmidler. Forbruksmønstrer for yngre lavinntektshusholdninger under 45 år ligner mer på forbruksmønstrer til andre yngre husholdninger enn til eldre lavinntektshusholdninger. Blant annet er andelen som går til mat en god del høyere blant eldre lavinntektshusholdninger og andelen som går til bolig lavere.

Lavinntektshusholdninger har antakelig tilgang til vanlige forbruksvarer som TV, komfyr, kjøleskap og vaskemaskin i samme omfang som andre husholdninger. Mer "luksuspregede" forbruksvarer som oppvaskmaskin er mindre vanlige i lavinntektshusholdninger. Men her vil antakelig også behovet spille en rolle, lavinntektshusholdninger er oftere enpersonhusholdninger. Færre lavinntektshusholdninger har bil, og de har oftere eldre og billigere bil.

Til slutt har vi forsøkt å sammenligne det bilde en får av ulike lavinntektsgruppers økonomi med det en får fra subjektive mål på husholdningenes økonomi slik som hvor lett eller vanskelig det er å "få endene til å møtes" og problemer med å dekke grunnleggende behov som for eksempel mat og oppvarming av bolig. Disse subjektive målene viser som forbruksutgift små forskjeller mellom de ulike avgrensninger av lavinntektsgruppen. Når en sammenligner bildet av økonomien til ulike lavinntektsgrupper, avgrenset på grunnlag av alder og antallet sysselsatte, er det større samsvar mellom bildene en får fra forbruksutgifter per forbruksenhet og subjektive mål enn fra inntekt etter skatt per forbruksenhet. Unntaket er eldre husholdninger som har lavt forbruk per forbruksenhet, men oppgir få økonomiske vansker. Dårligst økonomi ifølge de subjektive målene har lavinntektshusholdninger med hovedinntektstaker 30-66 år uten sysselsatte. Best økonomi ifølge disse målene har lavinntektshusholdninger med minst to sysselsatte.

En analyse av faktorer som har betydning for vurderingen av husholdningens økonomi blant lavinntektshusholdninger viser litt overraskende at inntekt per forbruksenhet ikke har noen betydning. Lavinntektshusholdninger med inntekt per forbruksenhet under 30000 kroner vurderer økonomien som mer romslig enn husholdninger med høyere inntekt. Bruttofinanskapital og antallet sysselsatte i husholdningen er de faktorer som har størst betydning for vurderingen av husholdningens økonomi. Men også faktorer som boligutgiftene i forhold til inntekten og antallet barn i husholdningen har betydning.

Prosjektstøtte: Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet

Innhold

1. Innledning	7
2. Inntekt og forbruk i lavinntekts-husholdninger	8
2.1. Et betydelig overforbruk i lavinntektshusholdninger	8
2.2. Unge og aleneboende dominerer i lavinntektsgruppene	9
2.3. Hvordan skal en forstå overforbruket i lavinntektsgruppene?	10
2.4. Beregnede boligutgifter er en del av forklaringen	10
2.5. Størst overforbruk blant unge i lavinntektsgruppen	11
2.6. Endringer i finansformuen forklarer lite av overforbruket	12
2.7. ... og det samme gjelder endringer i husholdning	12
2.8. Overforbruket øker med antallet sysselsatte i husholdningen	14
2.9. Ustabil arbeidsmarkedstilknytning blant unge	15
2.10. Vanskelig å konkludere om ustabilitet i sysselsetting og overforbruk	15
3. Hva bruker lavinntektshushold pengene til?	17
3.1. Samme matvareandel i lavinntektshusholdninger og andre husholdninger	17
3.2. Mer til bolig, mindre til transport	17
3.3. Eldre lavinntektshushold bruker mer til mat, bolig og brensel enn yngre	18
4. Varige forbruksgoder i lavinntekts-husholdninger	20
4.1. Yngre lavinntektshusholdninger har ikke råd til bil	20
4.2. ... eldre lavinntektshusholdninger har ikke behov for bil	20
4.3. Alle har TV, men ikke alle har videospiller	20
4.4. Lavinntektshusholdninger har eldre og billigere biler	21
5. Subjektive mål på husholdningenes økonomi	23
5.1. En av fem lavinntektshusholdninger oppfatter økonomien som romslig	23
5.2. ... og like mange at den er vanskelig	24
5.3. 30-44 åringer oppfatter økonomien som vanskeligst	24
5.4. ... og vanskeligst i husholdninger uten sysselsatte	25
5.5. Husholdninger med romslig økonomi har høy finansformue	26
5.6. Inntekt har liten betydning for hvordan lavinntektshusholdninger oppfatter økonomien	26
Referanser	28

Tabellregister

2. Inntekt og forbruk i lavinntekts-husholdninger

2.1.	Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper. 2001-2003. Kroner	8
2.2.	Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper. 2001-2003. Kroner	9
2.3.	Fordeling etter hovedinntektstakers alder for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent	9
2.4.	Fordeling etter husholdningsstørrelse for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent	10
2.5.	Fordeling etter antall yrkesaktive i husholdningen for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent	10
2.6.	Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for ulike lavinntektsgrupper. 2001-2003. 2003-kroner	11
2.7.	Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper (60%) etter hovedinntektstakers alder. 2001-2003. 2003-kroner	11
2.8.	Gjennomsnittlig lån fra statens lånekasse for utdanning og overføringer fra private. Lavinnektshushold (60%) og andre hushold. 2003. Kroner	12
2.9.	Gjeld og bruttofinanskapital for aleneboende i 2003 og 2004	12
2.10.	Inntekt for personer i lavinntektshusholdninger med én person i 2004 der hovedinntektstaker er 16-44 år. Kroner	13
2.11.	Yrkesaktivitet for personer i lavinntektshusholdninger med én person i 2004 der hovedinntektstaker er 16-44 år. Prosent	14
2.12.	Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper (60%) etter antall sysselsatte i husholdningen. 2001-2003. 2003-kroner	14
2.13.	Gjennomsnittlig lån fra statens lånekasse for utdanning og overføringer fra private etter antallet sysselsatte i husholdningen. 2003. Kroner	14
2.14.	Sysselsetting blant personer i lavinntektshushold med hovedinntektstaker 16-29 år. 2004. Prosent	15
2.15.	Andel lavinntektshushold og andre hushold etter antallet helårs yrkesaktive. 2004. Prosent	15
2.16.	Andel lavinntektshushold og andre hushold etter antallet helårs heltidsyrkesaktive. 2004. Prosent	16

3. Hva bruker lavinntektshushold pengene til?

3.1.	Forbruksutgifter ¹ for husholdninger i lavinntektsgruppen (60%) og andre. 2001-2003. 2003-kroner og prosent	18
3.2.	Faktiske boligutgifter og andre forbruksutgifter for husholdninger i lavinntektsgruppen (60%) og andre husholdninger. 2001-2003. 2003-kroner og prosent	18
3.3.	Forbruksutgifter for husholdninger i lavinntektsgruppen (60%) og andre etter hovedinntektstakers alder. 2001-2003. Prosent	19

4. Varige forbruksgoder i lavinntekts-husholdninger

4.1.	Varige forbruksgoder. Lavinnektshushold (60%) og andre etter hovedinntektstakers alder. 2001-2003. Prosent	21
4.2.	Årsmøll og kjøpspris for nyeste bil for husholdninger med bil etter om husholdningen har lav inntekt. 2001-2003	21

5. Subjektive mål på husholdningenes økonomi

5.1.	Økonomisk romslighet i ulike lavinntektsgrupper. 2004. Prosent	23
5.2.	Økonomisk romslighet for husholdninger med lavinntekt (60%) i ulike aldersgrupper. 2004. Prosent	24
5.3.	Økonomisk romslighet for husholdninger med lavinntekt (60%) i ulike alders- og sysselsettingsgrupper. 2004. Prosent	25
5.4.	Bruttofinanskapital og andel med lav bruttofinanskapital for lavinntektshusholdninger (60%) etter mål på økonomisk romslighet. 2003 og 2004	26
5.5.	Regresjonsestimater og T-verdier fra analyse av subjektiv oppfatning av husholdningsøkonomiens romslighet. 2004	27

Vedlegg

A.1.	Andel husholdninger med hovedinntektstaker 16-84 år med lav inntekt etter ulike avgrensninger. Prosent	29
A.2.	Gjennomsnittlig husholdningsinntekt* etter skatt for alle husholdninger med hovedinntektstaker 16-84 år og for ulike lavinntektsgrupper. Medianinntekt. Kroner	29
A.3.	Hovedinntektstakers alder og husholdningsstørrelse etter om husholdningen tilhører lavinntektsgruppen. Forbruksundersøkelsen 2001-2003 og EU-SILC 2004	29
B.1.	Utgift og utgift per forbruksenhet for lavinntektshusholdninger og andre husholdninger. 2001-2003. Kroner	30

1. Innledning

Statistisk sentralbyrå har hvert år siden 2001 laget analyser av økonomi og levekår for ulike grupper, herunder grupper med vedvarende lavinntekt (Statistisk sentralbyrå 2007). De analysene som til nå er gjort av "fattige" er basert på at gruppen avgrenses på grunnlag av inntekt.

I denne analysen skal vi belyse lavinntektsgruppens forbruksutgifter, dels forbruksutgiftene sett i forhold til inntektene, dels forbruksutgiftene til ulike varer og sammenligne med situasjonen i befolkningen ellers. Siden det er vanskelig og ressurskrevende å samle inn opplysninger om husholdningenes forbruk skal vi også forsøke om det er mulig å anvende subjektive oppfatninger av husholdningens økonomi for å kaste lys over forholdet mellom inntekt og samlet forbruksutgift i lavinntektshusholdninger.

Teoretisk skal forbruket være lik inntekten dersom sparingen er null. Høyere forbruk enn inntekt skal altså bety at forbruket er lånefinansiert eller at formuen reduseres. Imidlertid kan det være mange andre grunner til avvik mellom inntekt og forbruk enn sparing. Registreringen av både inntekt og forbruk er ufullstendig. Det er også forskjell på registreringsperiodene for inntekt og forbruk. Mens inntekt er hentet fra register og refererer til kalenderåret er noe av forbruket registrert gjennom intervju, men størstedelen er registrert gjennom regnskap for en 14-dagers periode i inntektsåret. Vi skal derfor sammenligne forbruksutgiftene og inntektene til lavinntektshusholdningene.

2. Inntekt og forbruk i lavinntekts-husholdninger

2.1. Et betydelig overforbruk i lavinntektshusholdninger

Vi skal sammenligne gjennomsnittlig inntekt etter skatt per år ifølge inntektsregistret for årene 2001-2003 med de samlede forbruksutgifter som er registrert i forbruksundersøkelsen for husholdninger som har ført regnskap i tilsvarende år. Inntektsregistret omfatter alle inntekter som er registrert, både skattepliktige og skattefrie inntekter. Inntekt etter skatt omfatter ikke lån som går til forbruk, f.eks. regnes ikke studielån som inntekt. Naturligvis vil inntekt etter skatt heller ikke omfatte svarte inntekter. Med unntak for disse skal inntekt etter skatt bestemme hvor stort forbruk en husholdning kan ha uten å redusere sin formue eller øke gjelden.

Forbruksundersøkelsen er en årlig undersøkelse basert på besøksintervjuer og føring av utgiftshefter i et representativt utvalg av husholdninger. Det trekkes et utvalg av 2 200 personer fra 0 til 84 år, husholdningene disse personene tilhører danner utvalget. Personer bosatt i felleshusholdninger som sykehus, pensjonat o.l. er ikke tatt med. Svarprosenten er lav, vel 50 prosent i årene 2001-2003.

Hver husholdning fører regnskap i 14 dager og gjennomfører to intervju, et før og et etter regnskapsperioden. Utvalget er jevnt fordelt over de 26 to-ukers perioder i året. Enkelte større utgifter, f.eks. utgifter i forbindelse med bolig og kjøp av bil samles inn gjennom intervju. Alle andre utgifter samles inn gjennom regnskapsføring i en 14-dagers periode.

Det er ikke fullt samsvar mellom kontantstrømmene i en husholdning og det som regnes som forbruksutgifter. Et eksempel på dette er avdrag på boliglån som regnes som sparing. Dersom husholdningen har boliglån som avdras skal dette føre til at den registrerte forbruksutgiften er lavere enn inntekten. Et annet eksempel er bilkjøp der hele bilens kjøpspris registreres som forbruksutgift selv om husholdningen låner det meste av kjøpssummen. For grupper av husholdninger vil dette likevel gi et riktig bilde. Renter på et eventuelt billån vil imidlertid ikke bli regnet som forbruksutgift. Det samme gjelder renter på

forbrukslån. Likevel vil vi vente å finne av desto lavere inntekten er, jo lavere er også forbruket.

Tabell 2.1. Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinnteksgrupper. 2001-2003. Kroner

2001-2003	Total forbruksutgift	Inntekt etter skatt	Median inntekt etter skatt	Husholdningsstørrelse	Antall svar
Alle	304 800	348 700	306 300	2,18	3279
Lavinnteksgruppe					
40% av median	177 400	50 900	56 800	1,25	48
50% av median	172 600	83 900	84 300	1,40	102
60% av median	173 700	115 500	114 400	1,52	227
70% av median	194 400	145 100	130 300	1,69	423

¹ For å kunne slå sammen årgangene 2001-2003 er det nødvendig å justere utgiftsbeløpene i 2001 og 2002 til 2003-priser. Dette blir vanligvis gjort ved å bruke prisindekser for svært detaljerte varegrupper. Vi har ikke hatt tilgang til disse, men har brukt prisindekser for noe grovere varegrupper. Forskjellen i total forbruksutgift er svært liten (ifølge offisiell forbruksstatistikk er total forbruksutgift 304 767 kroner). Det kan være avvik i utgiftene til de ulike varegruppene. Avvikene er imidlertid små.

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Lavinnteksgruppene er definert med utgangspunkt i medianen i fordelingen av ekvivalentinntekten etter skatt, dvs. midtpunktet i fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt delt med antallet forbruksekvivalenter¹ i husholdningen. Grunnen til at en deler med antallet forbruksekvivalenter er at store husholdninger nødvendigvis må ha større forbruksutgift for å opprettholde en bestemt standard enn en liten husholdning. Lavinnteksgruppen "40% av median" består av husholdninger som har en ekvivalentinntekt etter skatt som er lavere enn 40 prosent av medianinntekten i fordelingen av ekvivalentinntekten etter skatt for alle husholdninger. De andre lavinnteksgruppene er definert tilsvarende.

Lavinntektshusholdningene har lavere forbruk enn gjennomsnittshusholdningen. Det er imidlertid ingen forskjell mellom forbruksutgiften for de tre lavinnteksgruppene med lavest inntekt, og lavinntekts-

¹ Antallet forbruksekvivalenter i en husholdning beregnes etter den såkalte modifiserte OECD skala som også benyttes av Eurostat. Første voksne får vekt 1, andre voksne får vekt 0,5, mens barn 0-15 år får vekt 0,3.

gruppen med inntekt lavere enn 70 prosent av medianinntekten har bare et litt høyere forbruk enn de andre lavinntektsgruppene. Samtidig er naturlig nok gjennomsnittlig inntekt etter skatt lavere jo lavere inntektsgruppen. Det betyr at det er et betydelig "overforbruk" i lavinntektsgruppene, og størst i gruppen med lavest inntekt. Her er "overforbruket" om lag 125 000 kroner. En må imidlertid ta i betraktning at antallet svar særlig i de to gruppene med lavest inntekt er lite og resultatene er derfor beheftet med betydelig usikkerhet.

Et problem er husholdninger som tilhører lavinntektsgruppen fordi de av ulike grunner har negative inntekter. Det kan f.eks. være selvstendige som tidligere år har hatt underskudd i næringsdriften eller husholdninger med store tap på verdipapirer. Disse har ikke nødvendigvis lav levestandard på tidspunktet for innsamling til forbruksundersøkelsen. Det er imidlertid få slike husholdninger. Selv i den laveste lavinntektsgruppen utgjør de bare 2.5 prosent av husholdningene. Vi har på grunn av disse husholdningene også presentert medianen i fordelingen av inntekt etter skatt, dvs. den inntekten som halvparten av husholdningene i gruppen ligger under. Tabell 2.1 viser at med unntak av laveste lavinntektsgruppe er medianinntekten ikke vesentlig høyere enn gjennomsnittlig inntekt. Selv for den laveste lavinntektsgruppen er "overforbruket" fortsatt svært høyt.

Dersom en vurderer forbruksutgiften til husholdningene som et uttrykk for levestandard må en også ta hensyn til at husholdningene til lavinntektsgruppene er mindre enn gjennomsnittshusholdningen, og gruppen med lavest inntekt består også av de minste husholdningene.

Vi skal derfor vise inntekter og forbruksutgifter korrigert for husholdningsstørrelse og sammensetning. Tabellen viser at forskjellen mellom lavinntektsgruppen med høyest inntekt og de andre lavinntektsgruppene omtrent forsvinner. Tallene tyder på at forbruksutgiften per forbruksenhet er høyest i gruppen med lavest inntekt. Tallet for denne gruppen er imidlertid svært usikkert fordi det er få personer i denne gruppen i utvalget. Tallene kan tyde på at lavinntektsgruppen med lavest levestandard er gruppen med inntekt under 60 prosent av medianen.

Tabell 2.2. Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper. 2001-2003. Kroner

	Total forbruksutgift per forbruksenhet	Inntekt etter skatt per forbruksenhet	Antall svar
2001-2003			
Alle	192 900	224 800	3279
Lavinntektsgrupper			
40% av median	155 500	47 500	48
50% av median	142 800	70 400	102
60% av median	131 700	93 200	227
70% av median	139 000	110 100	423

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Det bilde en får av forskjeller i levestandard på grunnlag av forbruksutgift er vesentlig mindre dramatisk enn det en får ut fra inntekt etter skatt. Mens gjennomsnittlig inntekt etter skatt for lavinntektsgruppen (60%) er 33 prosent av gjennomsnittlig inntekt etter skatt for alle husholdninger er forholdet for total forbruksutgift 57 prosent. Tar en også hensyn til husholdningsstørrelse og -sammensetning ved å regne inntekt og forbruk per forbruksenhet blir forbruket (per forbruksenhet) til lavinntektshusholdningene enda nærmere gjennomsnittet for alle. Mens gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet for denne lavinntektsgruppen er vel 40 prosent av gjennomsnittet for alle husholdninger er det tilsvarende tallet for total forbruksutgift om lag 70 prosent.

2.2. Unge og aleneboende dominerer i lavinntektsgruppene

Før vi går videre med forsøk på å forklare dette "overforbruket" i lavinntektsgruppene er det viktig å få klarhet i hvem som er i lavinntektsgruppene. Forholdet mellom inntekt og forbruk er vanskeligere å belyse for unge husholdninger enn for eldre, blant annet fordi inntektene for unge gir et dårligere bilde av forbruksmulighetene.

Tabellen viser at gruppen med lavest inntekt er veldig spesiell. Den består nesten utelukkende av ungdom under 30 år. Sannsynligheten for å ha ekvivalentinntekt under 40 prosent av medianen for husholdninger der hovedinntektstaker er 30 år eller eldre er svært nær null, mens den er 16 prosent for husholdninger der hovedinntektstaker er yngre. I lavinntektsgruppen med inntekt under 60 prosent av medianen som vi skal bruke mest i det følgende er aldersfordelingen betydelig jevnere. Men fortsatt er unge husholdninger under 30 år overrepresentert, og sammen med de eldste husholdningene over 66 år utgjør de om lag to tredeler av lavinntektsgruppen. Sannsynligheten for å tilhøre denne lavinntektsgruppen er 28 prosent for de unge husholdninger og 17 prosent for de eldste, mens sannsynligheten for de andre aldersgrupper er om lag 5 prosent.

Tabell 2.3. Fordeling etter hovedinntektstakers alder for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent

Hovedinntektstakers alder	Alle	40% av median	50% av median	60% av median	70% av median
16-29 år	15	89	67	41	34
30-44 år	32	3	14	19	20
45-66 år	39	7	14	18	22
67-84 år	14	1	5	22	25
I alt	100	100	100	100	100

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Lavinntektsgruppen med lavest inntekt består nesten utelukkende av unge, og dessuten er det store flertallet enpersonhusholdninger. Det gjelder om lag ni av

ti. Selv i lavinntektsgruppen med høyest inntekt er om lag to av tre husholdninger aleneboende. I denne lavinntektsgruppen er det mer enn to personer i bare en av seks husholdninger.

Tabell 2.4. Fordeling etter husholdningsstørrelse for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent

Husholdningsstørrelse	Alle	Lavinntektsgrense. Prosent av median			
		40%	50%	60%	70%
Aleneboende	39	86	78	74	65
Topersonshusholdning	30	9	12	14	19
Husholdning med 3	31	6	9	12	16
I alt	100	100	100	100	100

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Tabell 2.5. Fordeling etter antall yrkesaktive i husholdningen for alle husholdninger og husholdninger i lavinntektsgruppene. 2001-2003. Prosent

Antall yrkesaktive	Alle	Lavinntektsgrense. Prosent av median			
		40%	50%	60%	70%
Ingen yrkesaktiv	24	63	56	65	60
En yrkesaktiv	40	34	38	29	31
To eller flere yrkesaktive	37	3	6	6	9
I alt	100	100	100	100	100

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Som en kunne vente er det store flertallet av husholdningene i lavinntektsgruppene uten yrkesaktive. Yrkesaktiviteten for husholdningens medlemmer er her målt ved om de var sysselsatte på intervjudtidspunktet (dvs. arbeidet minst en timer i uka). Yrkesaktiviteten i løpet av store deler av inntektsåret kan altså ha vært en helt annen. Det er verdt å legge merke til at andelen husholdninger uten yrkesaktive er omtrent den samme i alle lavinntektsgruppene. Det er litt overraskende ut fra en antagelse om at arbeid er veien ut av fattigdom. Det kan skyldes nettopp at yrkesaktiviteten refererer til er ganske kort tidsrom (rundt intervjudtidspunktet) og dermed ikke er noe godt mål på omfanget av yrkesaktivitet i løpet av året.

2.3. Hvordan skal en forstå overforbruket i lavinntektsgruppene?

Vi skal nå vende tilbake til en nærmere analyse av overforbruket i lavinntektsgruppene.

Nedenfor er listet opp en del mulige forklaringer på at forbruket i lavinntektsgruppene er vesentlig større enn inntekt etter skatt.

1. Studenter med studielån
2. Får overføringer fra andre husholdninger som ikke er registrert som inntekt.
3. Lever på lån (en kortere periode).
4. Lever av formue, helt eller delvis.
5. Endring i inntekt i løpet av året. Lav eller ingen inntekt gjennom mesteparten av året er endret til "normal" inntekt i føringsperioden. Kan for eksempel skyldes innvandring i løpet av året. Kan

også skyldes endringer i husholdningstilknytning, fra forsørget til selvforsørgende (ungdom som flytter fra foreldrene), eller enslig forsørger som gikk fra å være forsørget til å måtte forsørge seg selv.

6. Forbruket kan være høyt på grunn av at boligutgiftene for selveiere slik de inngår i total forbruksutgift er en beregnet størrelse som ikke avspeiler de faktiske utgiftene.
7. I en liten gruppe kan kjøp av kostbar bil, båt eller lignende dra opp gjennomsnittet for forbruk.
8. Svarte inntekter.

Blant unge kan studielån og overføringer fra foreldre være med på å forklare "overforbruket". Verken studielån eller overføringer fra foreldre er regnet som inntekt i inntektsregistret. Se også (Løwe og Sæther, 2007).

En annen hypotese har som utgangspunkt at tidsreferansen for inntekt og forbruk er forskjellig. Inntektene er registrert for inntektsåret (ett av årene 2001-2003). Registreringen av de fleste forbruksutgifter skjer ved at husholdningen fører regnskap i en to-ukers periode. Bare enkelte utgifter, først og fremst utgifter til bolig og til kjøp av bil og andre store kjøp blir registrert i løpet av siste 12 måneders periode. Husholdningene i utvalget til forbruksundersøkelsen deles i 26 like store grupper, og hver gruppe blir tildelt en av kalenderårets to-ukers perioder. Husholdningssammensetning, yrkestilknytning o.l. blir registrert på intervjudtidspunktet.

Vi skal nevne noen eksempler på at husholdningstilknytningen eller yrkestilknytningen slik den blir registrert på intervjudtidspunktet er lite representativ for situasjonen i inntektsåret som helhet. Det kan være en ungdom som bor alene ved intervjuet om høsten men som tidligere har blitt forsørget i foreldrehjemmet og har hatt inntekt bare en mindre del av året. En mindre sannsynlig mulighet er at husholdningen eller inntektstakere i husholdningen har utvandret etter intervjudtidspunktet og dermed har hatt inntekt bare deler av året. Mer vanlig vil det være at personer som blir registrert som yrkesaktive nylig har begynt i jobb. Forbruket vil dermed avspeile den inntekten de får i sin nye jobb, selv om de store deler av året har vært uten yrkesinntekt.

2.4. Beregnede boligutgifter er en del av forklaringen

Før vi går over til de mer substansielle forklaringer skal vi ta for oss en kilde til avvik mellom forbruksutgift og inntekt som har å gjøre med metoden for beregning av total forbruksutgift.

I forbruksundersøkelsen inngår ikke den faktiske utgiften til renter på boliglån for selveide boliger og andels- og aksjeboliger? Isteden beregnes en mar-

kedsleie ut fra boligens størrelse og beliggenhet. Vi skal erstatte denne beregnede markedsleie med den faktisk rentekostnaden for eventuelle boliglån. Et problem med utgift til boliglån er at lån med sikkerhet i bolig i en del tilfeller brukes til å finansiere andre ting enn bolig. I denne sammenheng er imidlertid dette ikke noe problem.

Tabell 2.6 viser at bruken av beregnet markedsleie i forbruksundersøkelsen fører til at total forbruksutgift blir større enn om bare de faktiske renteutgifter inngår, og at overforbruket derfor overvurderes. Betydningen av dette er størst i lavinntektsgruppene med høyest inntekt. I lavinntektsgruppen med 60 prosent av medianen som lavinntektsgrense reduseres overforbruket fra 55 000 kroner til 40 000 kroner.

Tabell 2.6. Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for ulike lavinntektsgrupper. 2001-2003. 2003-kroner

	Lavinntektsgrense. Prosent av median				
	Alle	40 %	50 %	60 %	70 %
Inntekt etter skatt	348 700	50 900	83 900	115 500	145 100
Total forbruksutgift	304 800	177 400	172 600	173 700	194 400
Beregnet markedsleie	35 600	6 300	10 300	17 500	21 500
Overforbruk	-43 900	126 500	88 700	58 200	49 300
Årlige renter på boliglån	17 300	700	1 300	2 000	3 000
Overforbruk v/faktisk bokostnad	-62 200	120 900	79 700	42 700	30 800
Antall svar	3279	48	102	227	423

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

2.5. Størst overforbruk blant unge i lavinntektsgruppen

To viktige hypoteser er at overforbruket blant unge påvirkes av studielån og overføringer fra foreldre, og for det andre at yrkesaktivitet i regnskapsperioden for forbruksundersøkelsen ikke stemmer med yrkesaktiviteten i inntektsåret. Som antydnet mangler vi data til mer direkte å teste disse hypotesene. Vi kan imidlertid forsøke å nærme oss et svar ved mer indirekte analyser.

Hvis studielån og overføringer fra foreldre bidrar vesentlig til forbruksmulighetene vil vi vente at overforbruket blant unge er større enn blant de litt eldre.

Unge under 30 år er den aldersgruppen blant lavinntektsgruppene som har størst overforbruk. Når en regner forbruket på grunnlag av de faktiske bokostnader er overforbruket blant unge vel 80 000 kroner eller 60-70 prosent høyere enn i husholdninger med hovedinntektstaker i alderen 30-44 år og 45-66 år. Blant de eldste er forbruket mindre enn inntekten slik at de sparer. Særlig i de to eldste aldersgruppene er imidlertid grunnlagsmaterialet svært lite og resultatene derfor tilsvarende usikre.

Tabell 2.7. Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper (60%) etter hovedinntektstakers alder. 2001-2003. 2003-kroner

	Alle	Hovedinntektstakers alder			
		16-29 år	30-44 år	45-66 år	67-84 år
Inntekt etter skatt	115 500	87 100	157 300	125 600	123 600
Total forbruksutgift	173 700	168 800	224 400	203 100	114 600
Beregnet markedsleie	17 500	1 600	21 800	32 400	30 500
Overforbruk	2 000	81 700	67 100	77 500	-9 000
Årlige renter på boliglån	58 200	700	5 000	3 400	900
Overforbruk v/faktisk bokostnad	42 700	80 800	50 300	48 500	-38 600
Ekvivalentforbruk	131 700	152 100	148 700	135 500	76 000
Ekvivalentinntekt	93 200	75 700	105 500	97 400	111 500
Antall svar	227	74	70	47	36

¹ Ekvivalentforbruk og ekvivalentinntekt er husholdningens totale forbruksutgift og inntekt etter skatt per forbruksekvivalent. For beregning av forbruksekvivalenter se note 1 side 8.

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Det store overforbruket blant unge i lavinntektsgruppen er i overensstemmelse med at unge har studielån og overføringer som ikke regnes som inntekt. Hvor stor del av overforbruket som kan forklares av studielån og overføringer er et spørsmål som vi skal forsøke å besvare med andre datakilder. Det er imidlertid neppe tvil om at også andre forklaringer er viktige. Unge er en svært mobil gruppe både i forhold til arbeidsmarkedet og i forhold til husholdning og familietilknytning. Det betyr at en i denne gruppen må vente relativt ofte å finne at situasjonen i inntektsåret som helhet og i regnskapsperioden for forbruksundersøkelsen er forskjellig.

Vi skal forsøke å belyse overforbruket blant unge i lavinntektsgruppen ved å bruke andre undersøkelser (EU-SILC 2004, se boks side 24). Undersøkelsen av studenters levekår (Løwe og Sæther, 2007) viser at forbruket til studenter ikke avviker vesentlig fra forbruket til sammenlignbare grupper.

Ifølge EU-SILC er to av tre unge i lavinntektsgruppen (60 prosent av medianen) skoleelever eller studenter. Nesten 80 prosent av disse har tatt opp studielån i 2003. Imidlertid utgjør studielånene regnet som gjennomsnitt for alle unge under 30 år i lavinntektsgruppen bare om lag 33 000 kroner. Overføringer i form av regelmessig hjelp fra foreldre utgjør i gjennomsnitt for samme gruppe utgjør om lag 3 000 kroner. Samlet vil altså disse to kildene til forbruk bare utgjøre litt mindre enn halvparten av overforbruket til unge i lavinntektsgruppen. Imidlertid vil også engangsoverføringer fra foreldre i form av gaver eller engangsbeløp påvirke forbruket. Det er likevel tvilsomt om dette utgjør vesentlige beløp. Det betyr at andre forklaringer mest sannsynlig også er viktige. Vi skal komme tilbake til disse senere.

Tabell 2.8. Gjennomsnittlig lån fra statens lånekasse for utdanning og overføringer fra private. Lavinntektshushold (60%) og andre hushold. 2003. Kroner

	Utdanningslån		Private overføringer		Lån og overføringer		Antallet svar	
	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre
Alle	17 500	2 600	1 500	300	19 000	2 900	596	5374
16-29 år	32 600	7 500	2 700	400	35 300	8 000	303	559
30-44 år	7 132	2 500	300	500	7 500	3 000	128	1871
45-66 år	2 000	2 200	700	200	2 700	2 500	79	2308
67-84 år	0	100	0	100	0	100	86	636

Kilde: EU-SILC 2004.

2.6. Endringer i finansformuen forklarer lite av overforbruket ...

Vi skal mer generelt undersøke om opplåning eller reduksjon i bruttofinansformuen kan forklare noe av overforbruket i lavinntektshusholdningene. Bruttofinansformuen er formuen i kontanter og verdipapirer før gjeld er trukket fra. Når en skal se på endringer i gjeld eller bruttofinansformue er det et problem at formue er knyttet til husholdningen. Endringer i formue kan derfor skyldes endringer i husholdnings-tilknytning. En sønn/datter som flytter fra en foreldrehusholdning med stor formue for å bo for seg selv vil kunne framstå som en husholdning som har redusert formuen kraftig. For å unngå dette skal vi presentere tall bare for de husholdninger som var enpersonhusholdninger i både 2003 og 2004.

Det framgår klart at bruttofinansformuen i hvert fall ikke er blitt redusert, verken for yngre eller eldre enpersonshusholdninger med lavinntekt eller for husholdninger som ikke har lav inntekt.

Når det gjelder forklaringer som går ut på at overforbruk er finansiert gjennom opplåning er bildet mer nyansert. For yngre aleneboende med lav inntekt tyder tallene på at gjelden har økt (Mørk, 2006). Dette skyldes delvis at det er mange studenter i denne gruppen som delfinansierer studiene gjennom studielån. Datagrunnlaget er for lite til at det er mulig å skille mellom de som er studenter og de som ikke er. Men tall fra EU-SILC 2004 viser at for alle lavinntektshusholdninger der hovedinntektstaker er under 45 år var gjennomsnittlig opptak av studielån i 2003 ca. 13 000. Selv om gjennomsnittlig studielån for aleneboende antakelig er større enn dette (fordi de er yngre) er det likevel svært tvilsomt om økt studielån kan forklare økningen i gjeld på om lag 50 000 kroner fra 2003 til 2004.

Mange i denne aldersgruppen er imidlertid i etableringsfasen. Det vil derfor være en del, også i lavinntektgruppen som kjøper bolig. Det er derfor sannsynlig at en betydelig del av gjeldsøkningen skyldes økning i boligkjøp og at den dermed ikke går til lånefinansiert forbruk. Det er vanskelig å skille mellom boligkjøp og annen gjeld. Derfor er det vanskelig å påvise dette.

Tabell 2.9. Gjeld og bruttofinansformue for aleneboende i 2003 og 2004

Lavinntektshushold	Gjeld		Bruttofinansformue	
	2003	2004	2003	2004
Lavinntektshushold				
Hovedinntektstakers alder				
16-44 år	116 000	167 000	69 000	76 000
45-79 år	34 000	41 000	188 000	232 000
Andre hushold				
Hovedinntektstakers alder				
16-44 år	475 000	510 000	129 000	156 000
45-79 år	235 000	244 000	298 000	344 000

Kilde: EU-SILC 2003 og 2004.

For aleneboende i lavinntektgruppen som er eldre enn 44 år kan vi ikke påvise at gjelden har økt (den statistiske usikkerheten er for stor). Blant aleneboende som ikke har lav inntekt har det både for eldre og yngre vært en liten økning i gjelden fra 2003 til 2004.

Derfor tyder tallene fra EU-SILC på at overforbruket i lavinntektgruppen ikke kan forklares med at lavinntektshusholdninger låner til forbruk eller at de bruker av finansformuen. I hvert fall ikke ut over forklaringen som vi allerede har vært inne på, nemlig studiefinansieringen for de som er studenter i lavinntektgruppen.

2.7. ... og det samme gjelder endringer i husholdning

Endringer i husholdstilknytning kan være en delforklaring på et tilsynelatende overforbruk. Ta som eksempel en person som ble forsørget (uten eller med lav inntekt) i en husholdning i store deler av 2003, men senere flyttet ut og var selvforsørgende (f.eks. gjennom arbeid eller studiestøtte) under regnskapsperioden for forbruksundersøkelsen.

Denne person vil mest sannsynlig bli registrert i forbruksundersøkelsen som aleneboende og husholdningsinntekten vil være lav i 2003. I føringsperioden for forbruksundersøkelsen kan personen imidlertid ha "normal" inntekt fra arbeid eller studiestipend/-lån og kan dermed bli registrert med et "normalt" forbruk.

Vi har visse muligheter til å belyse endringer i husholdningstilknytning gjennom panelopplegget i EU-SILC. Denne problemstillingen er først og fremst relevant blant yngre. Yngre personer skifter langt oftere enn eldre husholdningstilknytning (Andersen, 2006). Vi finner da også at blant aleneboende i lavinntektshushold i 2004 med hovedinntektstaker over 44 år var det ni av ti som også var aleneboende i 2003 (tallet er for lite til å gi grunnlag for å lage statistikk). Blant de yngre aleneboende i 2004 var 70 prosent aleneboende også i 2003.

Blant aleneboende lavinntektshusholdninger var det færre som var stabilt aleneboende enn blant husholdninger som ikke hadde lav inntekt. Tre av fire aleneboende lavinntektshusholdninger i 2004 var også aleneboende i 2003, mens nærmere ni av ti aleneboende husholdninger som ikke hadde lav inntekt i 2004 også var aleneboende i 2003.

Dette viser at en ganske betydelig del av de som var aleneboende i 2004 bodde sammen med andre ca. ett år tidligere. Dette sier imidlertid ikke noe om inntektene personen hadde som medlem av flerpersonhusholdning var mindre enn inntekten som aleneboende.

Hvis en person som bodde alene ved intervjuet i 2004 var forsørget i store deler av 2003 vil vi vente at husholdningsinntekten til forsørgerhusholdningen i 2003 var betydelig. Vi ville imidlertid også vente at denne persons egen inntekt var høyere som aleneboende enn som forsørget.

Vi har ikke opplysninger om inntekten i inntektsåret 2003 for den husholdningen personen tilhørte i 2003. Men vi har opplysninger om inntekten i inntektsåret 2002 for denne husholdningen². Tabell 2.10 viser som ventet at blant yngre lavinntektshusholdninger som var aleneboende i 2004, men bodde i en flerpersonhusholdning i 2003 var husholdningsinntekten betydelig høyere i inntektsåret 2002 enn i 2003.

Tabell 2.10 viser imidlertid også at den personlige inntekten for personer i lavinntektshusholdninger som gikk over fra å bo i flerpersonhusholdninger (ble forsørget?) til å bo alene bare endret seg marginalt fra inntektsåret 2002 til 2003 fra 66 000 kroner i 2002 til 73 000 i 2003 (endringen er ikke statistisk sikker).

Tabell 2.10. Inntekt for personer i lavinntektshusholdninger med én person i 2004 der hovedinntektstaker er 16-44 år. Kroner

	Husholdningsinntekt etter skatt	
	2002	2003
Husholdningsstørrelse 2003		
En	85 000	71 000
To eller flere	494 000	74 000
	Personlig inntekt etter skatt	
	2002	2003
Husholdningsstørrelse 2003		
En	85 000	71 000
To eller flere	66 000	73 000

Kilde: EU-SILC 2003 og 2004.

Tallene tyder altså ikke på at personer som skiftet husholdningstilknytning fra flerpersonhusholdning i 2003 (inntektsåret 2002) til aleneboende i 2004 (inntektsåret 2003) i vesentlig grad har gått fra å være forsørget til å være selvforsørgende. Den personlige inntekten er omtrent den samme i de to årene i gjennomsnitt.

Vi skal forsøke en annen tilnærming til spørsmålet om disse personene i 2004 i høyere grad er blitt selvforsørgende. Hvis vi hadde hatt inntekt rundt intervjudispunktet i 2004 ville det ha vært mulig å besvare dette forholdsvis presist. Det har vi ikke. Vi har imidlertid opplysninger om yrkesaktivitet på intervjudispunktet. Spørsmålet er da om de har økt sin yrkesaktivitet. Tallene tyder ikke på at det er tilfellet. Det er ikke blitt flere blant de yngre aleneboende i 2004 som bodde i flerpersonhushold i 2003 som er sysselsatte. Det gjaldt i 2003 og 2004 om lag 60 prosent. Arbeidstiden for de sysselsatte har heller ikke økt, både i 2003 og 2004 var gjennomsnittlig arbeidstid vel 20 timer i uken. Dette ser ut til å skyldes at det store flertallet, om lag to av tre i denne gruppen er elever eller studenter.

Det er altså lite som tyder på at endringer i husholdningstilknytning og de måleproblemer som følger av dette er en vesentlig forklaring på overforbruket i lavinntektsgruppen, verken for yngre eller eldre. Det ser ikke ut til at yngre aleneboende i lavinntektsgruppen som "ble forsørget" i 2003 er selvforsørgende i i større grad i 2004 enn i 2003.

² I EU-SILC 2004 registreres husholdningen tidlig i 2004 og inntektene i 2003 er knyttet til denne husholdningen. I EU-SILC 2003 registreres tilsvarende husholdning tidlig i 2003 og inntektene i 2002 knyttet til denne husholdningen.

Tabell 2.11. Yrkesaktivitet for personer i lavinntektshusholdninger med én person i 2004 der hovedinntektstaker er 16-44 år. Prosent

	2003	2004
Andelen sysselsatt på intervjudtidspunktet		
Husholdningsstørrelse 2003		
En	50	55
To eller flere	60	57
Gjennomsnittlig arbeidstid for sysselsatte		
Husholdningsstørrelse 2003		
En	36	42
To eller flere	20	23
Andel studenter, skoleelever		
Husholdningsstørrelse 2003		
En	63	55
To eller flere	63	69

Kilde: EU-SILC 2003 og 2004.

2.8. Overforbruket øker med antallet sysselsatte i husholdningen

Kan manglende samsvar mellom yrkessituasjonen i regnskapsperioden og i inntektsåret være noe av forklaringen på det store overforbruket. Tabell 2.12 viser i hvert fall at overforbruket er langt større blant husholdninger med personer som var sysselsatte på intervjudtidspunktet, og særlig der det er minst to sysselsatte. En person regnes som sysselsatt hvis han/hun vanligvis har inntektsgivende arbeid i minst en time i uken.

Blant husholdninger uten sysselsatte er overforbruket bare 18 000 kroner. Det skyldes i noen grad at snaut 40 prosent av husholdningene i denne gruppen er pensjonister. Samme andel av gruppen er unge under 30 år der vi regner med å finne et forholdsvis stort overforbruk.

Blant husholdninger med sysselsatte er overforbruket betydelig, vel 70 000 kroner i husholdninger med én sysselsatt og over 100 000 kroner i husholdninger med to eller flere sysselsatte. Vi kan ikke på grunnlag av forbruksundersøkelsen avgjøre i hvilken grad dette overforbruket skyldes avvik mellom yrkesaktiviteten i regnskapsperioden og inntektsåret. Det er

naturligvis også en mulighet at husholdningen kan ha inntekter som ikke er oppgitt til likningsmyndighetene og at husholdninger med inntekter som svinger fra år til år tærer på oppsparte midler i lavinntektsperioder. Vi skal bruke andre datakilder for å undersøke den første hypotesen nærmere.

Tabell 2.13 viser at overforbruket for husholdninger uten sysselsatte stort sett vil forsvinne om en tar hensyn til lån fra Statens lånekasse for utdanning og overføringer fra private husholdninger. Lavinntektsgruppen uten sysselsatte omfatter snaut 40 prosent under 30 år, mens like mange er i pensjonsalder. Andelen unge er likevel høyere i gruppene med en eller flere sysselsatte, henholdsvis 68 og 43 prosent. Derfor er gjennomsnittlig studielån større i disse gruppene. Likevel bidrar studielån bare i liten grad til å forklare overforbruket i disse to gruppene.

I husholdninger med én sysselsatt er to av tre under 30 år, og 90 prosent under 45 år. I husholdninger med 2 eller flere sysselsatte er det også et stort flertall yngre. Vel 40 prosent er under 30 år og tre av fire er under 45 år

Tabell 2.12. Inntekt etter skatt og total forbruksutgift for lavinntektsgrupper (60%) etter antall sysselsatte i husholdningen. 2001-2003. 2003-kroner

	Alle	Antall sysselsatte		
		0	1	2+
Inntekt etter skatt	115 500	108 400	109 400	216 800
Total forbruksutgift	173 700	144 900	200 300	344 400
Beregnet markedsløse	17 500	18 700	12 700	26 700
Årlige renter på boliglån	2 000	800	3 100	9 400
Overforbruk	58 200	36 500	90 900	127 600
Overforbruk v/faktisk bokostnad	42 700	18 600	81 300	110 300
Husholdsstørrelse	1,52	1,29	1,56	3,70
Antall svar	227	116	68	43

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Tabell 2.13. Gjennomsnittlig lån fra statens lånekasse for utdanning og overføringer fra private etter antallet sysselsatte i husholdningen. 2003. Kroner

	Utdanningslån		Private overføringer		Lån og overføringer		Antallet svar	
	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre	Lavinntekt	Andre
Antall sysselsatte i husholdet								
Alle	17 500	2 600	1 500	300	19 000	2 900	598	5389
0	14 400	1 200	1 400	200	15 700	1 400	281	901
1	21 700	2 700	1 800	400	23 500	3 000	233	1613
2+	25 300	3 500	300	400	25 700	3 900	84	2875

Kilde: EU-SILC 2004.

2.9. Ustabil arbeidsmarkedstilknytning blant unge

Det er nettopp blant unge at forholdet til arbeidsmarkedet er minst stabilt (Andersen, 2006). I lavinntektsgruppen var bare en av fem yrkesaktiv hele året. Yrkesaktiv hele året betyr her at personen regnet yrkesaktivitet som hovedaktiviteten i hver av månedene i 2003. Likevel er det vel 40 prosent som var yrkesaktiv deler av året (2003) og mer enn halvparten som var sysselsatt på intervjutidspunktet (når det er en større andel sysselsatte enn delårs yrkesaktive skyldes det at det siste krever at de regner yrkesaktivitet som hovedaktivitet i en av månedene, mens sysselsetting bare krever 1 times arbeid per uke).

Det er om lag syv av ti som oppgir en bestemt type hovedaktivitet hele året (yrkesaktiv, student, arbeidsledig eller ikke-yrkesaktiv), og dermed nesten en av tre som ikke har noen bestemt hovedaktivitet. Når det i tillegg er vel fire av ti som er yrkesaktive deler av året og over halvparten som er sysselsatt på et bestemt tidspunkt er det klart at forholdet til arbeidsmarkedet for en betydelig del av de unge er preget av stor ustabilitet.

Tabell 2.14. Sysselsetting blant personer i lavinntektshushold med hovedinntektstaker 16-29 år. 2004. Prosent

	Alle	Elev, student	Andre
Sysselsatt ved intervjuet	53	40	79
Yrkesaktiv hele året	18	7	41
Student hele året	48	67	11
Ledig eller ikke-yrkesaktiv hele året	3	2	5
Yrkesaktiv deler av året	43	26	76

Kilde EU-SILC 2004.

Inntektsdata viser at enda flere hadde jobb deler av året. Blant personer i unge lavinntektshushold var det bare en av åtte som ikke hadde yrkesinntekt i 2003. Inntektene var imidlertid små, medianen for yrkesinntekt var bare 50000 kroner, og gjennomsnittlig yrkesinntekt var 63000 kroner. Det er også verdt å merke seg at selv for helårs yrkesaktive var inntekten forholdsvis lav, 88000 kroner i 2003. Det kan kanskje tyde på at det er en stor andel deltidsarbeidende i denne gruppen. Likevel viser tall for ukentlig arbeidstid på intervjutidspunktet av om lag halvparten av de helårs yrkesaktive arbeidet 38 timer eller mer. Det kan derfor virke litt overraskende at yrkesinntekten for helårs yrkesaktive er såpass lav.

I motsetning til de unge er den eldste gruppen karakterisert ved stor stabilitet, det er få som skifter husholdning og det store flertallet er pensjonister og dermed stabilt ikke-yrkesaktive. Derfor forekommer det sjeldnere at situasjonen i inntektsåret og i regnskapsperioden ikke stemmer overens. Det er antakelig en av grunnene til at det ikke er noe overforbruk blant eldre i lavinntektsgruppen.

2.10. Vanskelig å konkludere om ustabilitet i sysselsetting og overforbruk

Det er altså stor ustabilitet i arbeidsmarkedstilknytningen blant unge i lavinntektshusholdninger. Mange av disse unge arbeider bare deler av året. Ellers er de i utdanning eller arbeidsledige. Mange veksler også mellom deltids- og heltidsarbeid. Vi skal vende tilbake til spørsmålet om det store overforbruket i husholdninger med en eller flere sysselsatte på intervjutidspunktet kan forklares med at sysselsettingssituasjonen på intervjutidspunktet stemmer dårlig overens med sysselsettingssituasjonen ellers i inntektsåret.

Tabell 2.15. Andel lavinntektshushold og andre hushold etter antallet helårs yrkesaktive. 2004. Prosent

	Antall helårsyrkesaktive			Gjennomsnitt av antall måneder med sysselsetting	Gjennomsnitt av antall måneder med heltidssysselsetting	Antall svar
Lavinntekt (60%)						
Antall sysselsatte	0	1	2+			
0	97	3	0	0,9	0,6	281
1	55	44	0	6,7	4,4	233
Herav heltidssysselsatt	37	62	1	9,2	8,4	102
2+	24	31	45	16,5	11,5	84
Herav med heltidssysselsatt	12	34	53	18,8	14,7	56
Alle	77	20	3	4,2	2,8	598
Andre hushold						
Antall sysselsatte						
0	96	4	0	1	0,8	901
1	11	86	3	11,8	10,1	1 613
Herav heltidssysselsatt	7	90	3	12,3	11,8	1 162
2+	1	14	85	23,6	19,1	2 875
Herav med heltidssysselsatt	1	13	86	23,7	19,6	2 669
Alle	27	39	34	13,8	11,4	5 389

Kilde EU-SILC 2004.

Tabell 2.16. Andel lavinntektshushold og andre hushold etter antallet helårs heltidssyrkesaktive. 2004. Prosent

	Antall helårs Heltidssyrkesaktive			Gjennomsnitt av ant. måneder med heltidssysselsetting	Antall svar
Lavinntekt (60%)					
Ant. heltidssysselsatte	0	1	2+		
0	99	1	0	0,9	440
1+	78	21	1	9,9	158
Alle	95	5	0	2,8	598
Andre hushold					
Ant. heltidssysselsatte					
0	99	1	0	3,1	1 558
1+	86	14	0	16,2	3 831
Alle	64	33	3	11,4	5 389

Kilde: EU-SILC 2004.

Dersom en person er helårs yrkesaktiv er det et tegn på at sysselsettingssituasjonen er forholdsvis stabil, og dermed at det er mindre sannsynlig at sysselsettingssituasjonen i regnskapsperioden for forbruksundersøkelsen avviker fra situasjonen i resten av året.

Totalt er det helårs yrkesaktive i nesten en av fire lavinntektshusholdninger. I husholdninger med én sysselsatt er nesten halvparten yrkesaktive hele året, mens det i husholdninger med minst 2 sysselsatte er om lag tre av fire husholdninger der det er minst én helårs yrkesaktiv, og i nesten halvparten er det minst to helårs yrkesaktive.

I halvparten av lavinntektshusholdningene med minst én sysselsatt på intervjutidspunktet har det vært minst én helårs yrkesaktiv. Tabellen viser også at antallet måneder med sysselsetting som hovedaktivitet i løpet av året er betydelig i lavinntektshusholdninger med sysselsatte på intervjutidspunktet. Husholdninger med minst to sysselsatte på intervjutidspunktet har nesten 18 måneder med sysselsetting som hovedaktivitet, nesten 12 måneder av dette var heltids sysselsetting hele året. Husholdninger med én sysselsatt har vel 6 måneder med sysselsetting som hovedaktivitet, vel 4 måneder av dette var heltids sysselsetting.

Dette peker i retning av at andelen husholdninger der det er vesentlig avvik mellom yrkesaktivitet på intervjutidspunktet og i inntektsåret som helhet ikke kan være stor. Særlig i husholdninger med minst to yrkesaktive utføres det et betydelig antall arbeidstimer i løpet av året, i tillegg til over 12 måneder på heltid kommer nesten 6 måneder på deltid. I husholdninger med en sysselsatt på intervjutidspunktet er "produksjonen" av arbeidstimer mer begrenset.

Avvik mellom situasjonen på intervjutidspunktet og i inntektsåret kan ikke bare gjelde sysselsettingen. Den kan også gjelde arbeidstid. I en av fem lavinntektshusholdninger er det på intervjutidspunktet minst én sysselsatt på heltid, dvs. minst 38 timer i uken i hoved- og eventuelt biyrke. Det er imidlertid bare fem prosent av lavinntektshusholdningene der

det er minst én helårs heltidssysselsatt, altså en person som har arbeid på heltid som hovedaktivitet i alle årets 12 måneder.

Tabell 2.16 viser at i bare vel 20 prosent av lavinntektshusholdningene der det er heltidssysselsatte på intervjutidspunktet er det heltidssysselsatte hele året. Slik sett synes det altså å være et stort avvik mellom situasjonen på intervjutidspunktet og situasjonen i inntektsåret som helhet. Likevel viser tabellen også at lavinntektshusholdninger med heltidssysselsatte på intervjutidspunktet i gjennomsnitt har 10 måneder med heltidssysselsetting i løpet av inntektsåret. Dette tyder på at sysselsettingsituasjonen på intervjutidspunktet og i løpet av året likevel ikke er svært forskjellige, men at mange lavinntektshusholdninger mister noen få måneder med yrkesaktivitet i året.

Vi har hatt som hypotese at overforbruket blant lavinntektshusholdninger med en eller flere sysselsatte på intervjutidspunktet kan skyldes at denne situasjonen avviker fra det som var sysselsettingssituasjonen i inntektsåret som helhet. Hva kan vi da konkludere ut fra ovenstående?

Siden det ikke er mulig direkte å se sammenhengen mellom forbruk, inntekt og arbeidstid er det vanskelig å konkludere presist. Vi mener likevel at de indirekte opplysningene kan gi antydninger om konklusjoner. For lavinntektshusholdninger med minst to sysselsatte på intervjutidspunktet er sysselsettingen også betydelig gjennom året. Det store flertallet av disse husholdningene har helårssysselsatte, og husholdningene "produserer" vel 16 måneder med sysselsetting som hovedaktivitet i løpet av året, nesten 12 av disse månedene er med heltidssysselsetting. Det synes derfor vanskelig å forklare det store overforbruket ved at disse husholdningene har "normal" sysselsetting i regnskapsperioden for forbruksundersøkelsen, mens de resten av året har lav sysselsettingsgrad.

Konklusjonen er noe mindre klar for lavinntektshusholdninger med én sysselsatt på intervjutidspunktet. Nesten halvparten av disse husholdningene har helårssyrkesaktive. De "produserer" vel seks måneder med sysselsetting som hovedaktivitet, hvorav vel 4 måneder er heltidssysselsetting. På intervjutidspunktet har om lag 45 prosent av disse husholdningene én sysselsatt på heltid. Disse husholdningene "produserer" vel 9 måneder med sysselsetting som hovedaktivitet i løpet av året, og nesten alle disse månedene er måneder med heltids sysselsetting. For gruppen med én heltidssysselsatt må derfor konklusjonen bli den samme som for husholdninger med minst to sysselsatte, at det ikke er noe stort avvik mellom sysselsettingsituasjonen på intervjutidspunktet og ellers i inntektsåret. For andre lavinntektshusholdninger med én sysselsatt er konklusjonen mer usikker.

3. Hva bruker lavinntektshushold pengene til?

Lavinnteksgruppene har et forbruk som er om lag halvparten så stort som andre husholdningers forbruk. Hvilke utgiftsposter er det som blir redusert i lavinnteksgruppen? Lavinntektshushold er i gjennomsnitt mindre enn andre hushold, henholdsvis 1.5 og 2.2 personer per hushold. Dette kan forklare et noe lavere forbruk av forbruksvarer som er person-avhengig, slik som mat og drikke eller klær og fottøy.

Annet forbruk er imidlertid mer husholdsspesifikt, f.eks. utgifter til bolig og kjøp og drift av transportmidler.

En kunne vente at lavere inntekt fører til at mer nødvendige forbruksvarer, slik som mat vil utgjøre en større del av det totale forbruket. Andelen av forbruket som går til mat har gjerne blitt brukt som indikator på velstand. I Norge har da også andelen til mat gått ned fra ca. 40 prosent i 1958 til om lag 10 prosent i dag.

3.1. Samme matvareandel i lavinntektshusholdninger og andre husholdninger

Tabell 3.1. viser at andelen av forbruket som går til mat og drikke er omtrent den samme i lavinnteksgruppen som i andre husholdninger, beløpet er imidlertid vesentlig mindre. Dette skyldes imidlertid langt på vei at lavinntektshusholdningene er mindre. Regner en utgift til mat og drikke per person er forbruket i lavinntektshushold 14 200 kroner, i andre husholdninger 16 000 kroner. Forskjellen er noe større om en regner utgift til mat og drikke per forbruker, henholdsvis 16 400 og 20 400 kroner (se vedleggstabell). Likevel tolker vi den lave matvareandelen slik at husholdningene ikke ser noe stort behov for å prioritere mat høyere enn andre husholdninger gjør. Ved en sammenligning av de to gruppene kan det også være grunn til å ta hensyn til at en større andel av lavinnteksgruppen enn av andre hushold er forholdsvis unge. Generelt kjøper unge husholdninger oftere enn andre kioskmat eller spiser ute. Slike utgifter inngår ikke i posten utgifter til mat og drikke, men blir registret under restaurant, kafé og bartjenester.

Forbruket av klær og skotøy er noe mindre i lavinnteksgruppen. Regnet per person er imidlertid forbruket om lag det samme i lavinntektshushold og i andre hushold.

3.2. Mer til bolig, mindre til transport

Sammenligner en den prosentvise andelen til de ulike forbruksposter er det to poster som særlig skiller seg ut. Det er utgifter til bolig og utgifter til kjøp og drift av transportmidler. I lavinnteksgruppen går en betydelig større del av forbruket til bolig målt ved betalt og beregnet husleie og vedlikeholdsutgifter. Lavinnteksgruppen bruker vel 24 prosent til bolig sammenlignet med snaut 20 prosent for andre hushold. For kjøp og drift av transportmidler er det omvendt. Lavinntektshusholdningene bruker i underkant av 7 prosent til dette sammenlignet med mer enn det dobbelte for andre hushold (15 prosent).

En del av de mindre forskjellene kan tilskrives forskjeller i livsfase mellom lavinntektshushold og andre hushold. F.eks. bruker lavinnteksgruppen prosentvis mer til utdanning noe som skyldes at en større del er unge husholdninger. De bruker også mer til transporttjenester fordi det er mange unge som sjeldnere har bil. Det er også verdt å legge merke til at lavinntektshusholdningene bruker samme andel på kultur og fritid og på restaurant og hotell som andre husholdninger. Utgifter til kultur og fritid og restaurant regnes vanligvis for mindre nødvendige utgifter. Dette kan tyde på at lavinntektshusholdningene prioriterer disse områdene forholdsvis høyt. Det kan være en følge av at unge husholdninger utgjør en forholdsvis stor del av lavinnteksgruppen.

Utgiftene til bolig i tabell 3.1 er til dels beregnet og viser ikke husholdningenes utgifter som en kontantstrøm. Erstatte vi de beregnede utgifter med faktiske utgifter får vi følgende fordeling av forbruket.

Tabell 3.1. Forbruksutgifter¹ for husholdninger i lavinntektsgruppen (60%) og andre. 2001-2003. 2003-kroner og prosent

	Lavinntekt	Andre	Alle	Lavinntekt	Andre	Alle
	Kroner			Prosent		
Totalt	173 700	320 500	304 800	100	100	100
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	21 500	36 300	34 700	12,4	11,3	11,4
Alkoholdrikker og tobakk	4 700	9 500	8 900	2,7	2,9	2,9
Klær og skotøy	11 800	16 900	16 300	6,8	5,3	5,4
Betalt og beregnet husleie, vedlikehold	42 400	63 600	61 300	24,4	19,8	20,1
Avgifter, elektrisitet og brensel	13 800	20 600	19 800	8,0	6,4	6,5
Møbler og husholdningsartikler	10 000	23 300	21 900	5,8	7,3	7,2
Helsepleie	4 100	9 000	8 500	2,4	2,8	2,8
Kjøp og drift av egne transportmidler	11 600	47 600	43 700	6,7	14,8	14,4
Transporttjenester	9 000	9 600	9 600	5,2	3,0	3,1
Post- og teletjenester	4 900	8 000	7 700	2,8	2,5	2,5
Kultur og fritid	21 700	39 900	37 900	12,5	12,4	12,4
Utdanning	2 500	700	900	1,5	0,2	0,3
Restaurant- og hotelltjenester	7 200	12 300	11 800	4,1	3,8	3,9
Andre varer og tjenester	8 300	23 200	21 600	4,8	7,2	7,1
Antall svar	225	3 052	3 277			

¹For å kunne slå sammen årgangene 2001- 2003 er det nødvendig å justere utgiftsbeløpene i 2001 og 2002 til 2003-priser. Dette blir vanligvis gjort ved å bruke prisindekser for svært detaljerte varegrupper. Vi har ikke hatt tilgang til disse, men har brukt prisindekser for noe grovere varegrupper. Forskjellen i total forbruksutgift er svært liten (ifølge offisiell forbruksstatistikk er total forbruksutgift 304 767 kroner). Det kan være avvik i utgiftene til de ulike varegruppene. Avvikene er imidlertid små. Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Tabell 3.2. Faktiske boligutgifter og andre forbruksutgifter for husholdninger i lavinntektsgruppen (60%) og andre husholdninger. 2001-2003. 2003-kroner og prosent

	Lavinntekt	Andre	Alle	Lavinntekt	Andre	Alle
	Kroner			Prosent		
Totalt	158 300	301 800	286 500	100	100	100
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	21 500	36 300	34 700	13,6	12,0	12,1
Alkoholdrikker og tobakk	4 700	9 500	8 900	3,0	3,1	3,1
Klær og skotøy	11 800	16 900	16 300	7,5	5,6	5,7
Betalt husleie, renter på boliglån og vedlikehold	27 000	44 900	43 000	17,1	14,9	15,0
Avgifter, elektrisitet og brensel	13 800	20 600	19 800	8,7	6,8	6,9
Møbler og husholdningsartikler	10 000	23 300	21 900	6,3	7,7	7,6
Helsepleie	4 100	9 000	8 500	2,6	3,0	3,0
Kjøp og drift av egne transportmidler	11 600	47 600	43 700	7,3	15,8	15,3
Transporttjenester	9 000	9 600	9 600	5,7	3,2	3,3
Post- og teletjenester	4 900	8 000	7 700	3,1	2,7	2,7
Kultur og fritid	21 700	39 900	37 900	13,7	13,2	13,2
Utdanning	2 500	700	900	1,6	0,2	0,3
Restaurant- og hotelltjenester	7 200	12 300	11 800	4,5	4,1	4,1
Andre varer og tjenester	8 300	23 200	21 600	5,3	7,7	7,6

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

Ved å bruke faktisk utgifter reduseres utgiftene til bolig prosentvis mer i lavinntektsgruppen enn for andre hushold. Derfor blir forskjellen i andelen av det totale forbruket som går til bolig nå mindre. I lavinntektsgruppen går vel 17 prosent av det totale forbruket til bolig, sammenlignet med 15 prosent blant andre hushold.

Forbruksmønstret er forskjellig i yngre og eldre husholdninger. Sammensetningen av lavinntektsgruppen etter alder avviker betydelig fra den vi finner for

andre husholdninger. Det kan derfor være grunn til å undersøke hva denne forskjellen betyr. Størrelsen på utvalgene tillater bare en grov oppdeling etter hovedinntektstakers alder, og det vil fortsatt være forskjellig aldersfordeling i lavinntektsgruppen og andre hushold.

3.3. Eldre lavinntektshushold bruker mer til mat, bolig og brensel enn yngre

Forbruksmønstret til yngre husholdninger i lavinntektsgruppen ligner mer på forbruksmønstret til and-

re yngre husholdninger enn til de eldre i lavinnteksgruppen. Unntaket er utgifter til transport og til andre varer og tjenester. De yngre i lavinnteksgruppen bruker vesentlig mindre andel til kjøp av biler mv., men noe mer til transporttjenester, og de bruker mindre til andre varer og tjenester. Når lavinnteksgruppen generelt bruker relativt mer på bolig enn andre husholdninger skyldes det langt på vei forskjellene i aldersfordeling. Både yngre husholdninger med og uten lavinntekt bruker en forholdsvis stor andel til bolig (utenom avgifter, elektrisitet og brensel). Eldre husholdninger bruker uansett inntekt en mindre andel til bolig.

Tallene tyder på at eldre lavinntektshushold prioriterer mat noe høyere enn yngre lavinntektshushold. I motsetning til det vi fant ved sammenligning av alle lavinntektshushold med andre hushold, der matvareandelen var ganske lik, finner vi at mat og drikke for eldre lavinntektshushold utgjør nesten 20 prosent av forbruket. Eldre lavinntektshushold bruker vel 23 000 kroner til mat og drikke sammenlignet med 20 000 kroner for yngre lavinntektshushold og vel 36 000 kroner for hushold som ikke har lavinntekt.. Regnet per forbruksenhet er forbruket i de tre gruppene henholdsvis 15 000, 18 600 og 20 400 kroner. Som nevnt kan det lave forbruket blant yngre ha sammenheng med at en større del av maten inntas ute.

En annen utgiftspost der de eldre lavinntektshushold avviker fra andre hushold er boligutgifter i form av avgifter, elektrisitet og brensel. Disse husholdninge-

ne bruker en like stor andel til dette som til husleie, renter på boliglån og vedlikehold. Til sammen bruker eldre lavinntektshushold 28 prosent til bolig medregnet avgifter, elektrisitet og brensel, noe mer enn andre grupper.

"Luksusforbruk" til kultur og fritid og til restaurant og hoteller utgjør relativt sett en litt lavere andel blant eldre lavinntektshusholdninger, 14 prosent. Blant yngre lavinntektshushold er andelen til dette forbruket relativt sett høyt, 20 prosent, sammenlignet med om lag 17 prosent blant hushold som ikke har lav inntekt. Dette bekrefter at en vesentlig grunn til at andelen av forbruket til kultur og fritid og restaurant er uavhengig av inntekt er at det er en større andel yngre hushold i lavinnteksgruppen enn blant andre hushold.

I vedleggstabell presenteres en detaljert oversikt over forbruksutgifter, både per husholdning og per forbruksenhet. Vi skal bare gi noen få kommentarer til denne tabellen. Vi ser f.eks. at forbruket av fisk er like høyt regnet per forbruksenhet som blant andre husholdninger, mens forbruket av kjøtt er noe lavere. Forbruket av frukt er også noe lavere enn i andre husholdninger. Utgiftene til brennevin og vin er svært lave sammenlignet med andre hushold, men utgiftene til øl er omtrent de samme.

En del av forskjellene i utgifter knyttet til bolig har sammenheng med at det er en vesentlig større andel lavinntektshusholdninger som er leiere enn blant andre husholdninger.

Tabell 3.3. Forbruksutgifter for husholdninger i lavinnteksgruppen (60%) og andre etter hovedinntektstakers alder . 2001-2003. Prosent

	Lavinntektshushold		Andre hushold	
	Hovedinntektstakers alder		Hovedinntektstakers alder	
	Under 45 år	45 år og over	Under 45 år	45 år og over
Total forbruksutgift	180 509	125 391	330 521	277 630
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	11,1	18,7	11,3	12,8
Alkoholrikker og tobakk	3,2	2,6	2,7	3,6
Klær og skotøy	7,7	7,0	5,8	5,4
Betalt og renter på boliglån, vedlikehold	18,6	13,8	17,5	12,3
Avgifter, elektrisitet og brensel	6,2	14,2	5,7	7,9
Møbler og husholdningsartikler	6,3	6,4	7,1	8,3
Helsepleie	2,9	2,0	2,3	3,7
Kjøp og drift av egne transportmidler	7,3	7,4	15,8	15,7
Transporttjenester	6,7	3,6	3,4	3,0
Post- og teletjenester	3,1	3,0	2,7	2,6
Kultur og fritid	14,3	12,5	12,5	13,9
Utdanning	2,3	0,1	0,3	0,2
Restaurant- og hotelltjenester	5,7	1,9	4,5	3,7
Andre varer og tjenester	4,5	6,9	8,3	7,1
Antall svar	144	83	1 632	1 420

Kilde: Forbruksundersøkelsene 2001-2003.

4. Varige forbruksgoder i lavinntekts-husholdninger

Tidligere investeringer i varige forbruksvarer innebærer at en husholdning kan opprettholde et gitt velferdsnivå på en mindre inntekt sammenlignet med en husholdning som må investere i varige forbruksvarer som den har behov for. I lavinntektsgruppen er det en overvekt av unge husholdninger som er tidlig i etableringsfasen og eldre husholdninger som er etablert for lenge siden. Ved en sammenligning av lavinntektsgruppens beholdning av varige forbruksvarer med beholdningen til andre hushold er det derfor nødvendig så langt som mulig å sammenligne samme aldersgrupper.

I forbruksundersøkelsen er det spurt om man eier bestemte varige forbruksvarer. En del husholdninger vil disponere slike forbruksvarer uten nødvendigvis å eie dem. Det kan f.eks. gjelde firmabil eller det kan gjelde komfyr, kjøleskap o.l. i en leid leilighet som tilhører eieren av leiligheten. En legger f.eks. merke til at bare en av tre unge hushold eier komfyr. Noen av disse kan være aleneboende på hybel som ikke engang har tilgang til komfyr. Men flertallet er antakelig leiere som disponerer komfyr uten at de eier det (alle lavinntektshushold som ikke eier komfyr er leiere. Det samme gjelder 80 prosent av de få andre hushold som ikke eier komfyr).

4.1. Yngre lavinntektshusholdninger har ikke råd til bil ...

For de fleste varige forbruksvarer er forskjellen mellom husholdninger med og uten lavinntekt betydelig større for unge husholdninger enn for de mer etablerte husholdninger.

Forskjellen mellom hushold med og uten lavinntekt er størst for bil. Bare fire av ti hushold med lavinntekt eier bil, sammenlignet med det dobbelte for hushold som ikke har lav inntekt. Forskjellene er relativt sett enda større for andelen som eier mer enn én bil. Her spiller imidlertid ikke bare inntekten, men også behovet en rolle. Et stort flertall av lavinntektshusholdningene er enpersonhusholdninger.

Særlig stor er forskjellen i andelen som eier bil blant unge. Her eier bare om lag en av fire lavinntektshus-

hold bil, sammenlignet med tre av fire blant andre husholdninger. Blant de litt eldre husholdninger er ikke forskjellen så stor. Om lag halvparten av disse lavinntektshusholdningene eier bil sammenlignet med fem av seks husholdninger som ikke er lavinntektshushold. En del husholdninger disponerer bil uten å eie den. Det kan skje i form av firmabil eller lån av bil. Vi antar at i hvert fall firmabil i liten grad forekommer i lavinntektshushold. Forskjellen mellom lavinntektshushold og andre vil derfor neppe bli redusert om en hadde tatt hensyn til de som disponerer bil uten å eie.

4.2. ... eldre lavinntektshusholdninger har ikke behov for bil

Resultatene fra en annen utvalgsundersøkelse (EU-SILC) der det ikke er spurt om husholdningen eier, men om den disponerer viser tilsvarende resultater. Snaut fire av ti lavinntektshusholdninger disponerer bil, det gjelder både husholdninger med hovedinntektstaker yngre og eldre enn 45 år. Det er imidlertid stor forskjell på om det er økonomiske grunner til at husholdningene ikke disponerer bil. Blant yngre husholdninger sier vel en tredel av lavinntektshusholdningene, eller godt over halvparten av de som ikke disponerer bil, at det skyldes at de ikke har råd til bil. Blant eldre lavinntektshusholdninger gjelder det en av tolv husholdninger, altså bare en liten andel (13 prosent) av de som ikke disponerer bil.

4.3. Alle har TV, men ikke alle har videospiller

Det er også en betydelig forskjell for mer "luksuspregede" forbruksvarer med forholdsvis stor utbredelse, slik som oppvaskmaskin, mikrobølgeovn og videospiller. Her er forskjellen stor i begge aldersgrupper, men størst blant de yngre. PC er også utbredt. Også her er det stor forskjell på husholdninger med og uten lavinntekt. Men forskjellen er større blant de litt eldre husholdningene enn blant de unge.

For det en kan kalle "nødvendige" varige forbruksgoder, slik som TV, komfyr, kjøleskap, fryser og vaske-maskin er det små eller ingen forskjeller mellom husholdninger med og uten lavinntekt blant de litt

eldre husholdningene. Det er til dels store forskjeller blant de unge husholdningene. Men som nevnt over er det antakelig mange som disponerer disse varene selv om de ikke eier. Dessuten kan det for f.eks. vaskemaskin og kanskje også fryser være forskjeller i behovet. Unge lavinntektshusholdninger vil ofte være enpersonshusholdninger der behovet for klesvask er mindre slik at det lettere kan tilfredsstilles gjennom kommersielle tilbud.

En del varige forbruksgoder er lite utbredt. Det gjelder f.eks. campingvogn, motorsykkel og båt. Her er de absolutte forskjellene i andel som eier mellom husholdninger med og uten lavinntekt små. Relativt sett er forskjellene imidlertid store. På grunn av små utvalg er imidlertid de fleste av disse forskjellene usikre. Det er kanskje litt overraskende at det i lavinntektsgruppen er såpass stor andel som eier fritidshus. Ikke minst er det overraskende at det blant de unge er like stor eierandel blant lavinntektshushold som blant andre.

Tabell 4.1. Varige forbruksgoder. Lavinntektshushold (60%) og andre etter hovedinntektstakers alder. 2001-2003. Prosent

	Alle		Under 30 år		30 år og eldre	
	Lavinntektshusholdninger	Andre	Lavinntektshusholdninger	Andre	Lavinntektshusholdninger	Andre
Bil						
0	63	18	77	26	53	17
1	33	58	21	61	41	57
2+	5	24	2	12	6	26
Andel med						
campingvogn	2	6	1	1	3	7
motorsykkel	3	9	0	8	5	9
båt	4	15	1	5	7	15
fritidshus	12	23	6	3	15	25
komfyr	72	96	33	85	99	98
kjøleskap	38	52	6	23	60	56
fryser	47	71	10	36	73	76
kombiskap	37	55	32	67	41	53
mikrobølgeovn	37	67	22	59	47	68
oppvaskmaskin	25	66	10	40	36	70
tørketrommel	19	43	12	19	24	46
vaskemaskin	63	92	31	83	86	93
el symaskin	37	62	4	21	59	68
videospiller	48	74	43	74	51	74
videokamera	10	26	9	14	11	27
TV						
0	12	3	21	8	5	3
1	73	55	71	73	75	53
2+	15	41	8	19	20	45
PC						
0	66	35	59	36	70	35
1	27	50	35	54	21	49
2+	7	15	6	10	9	16
Antall hushold som svarte	227	3052	74	283	153	2769

4.4. Lavinntektshusholdninger har eldre og billigere biler

Fra et velferdssynspunkt er kanskje det viktigste hvilke varige forbruksgoder husholdninger disponerer eller har tilgang til. Om en husholdning eier slike forbruksgoder er den beste tilnærmingen som er mulig i forbruksundersøkelsen. Kvaliteten på slike forbruksgoder kan imidlertid også være av betydning. Det kan ha betydning f.eks. for funksjonalitet og vedlikeholdskostnader.

For de fleste varige forbruksgoder har vi ingen mål i det hele tatt på kvalitet. For bil har vi imidlertid to mål som kan si noe nærmere om dette. Det er opplysninger både om årsmodell og om innkjøpspris.

Det er ikke bare færre lavinntektshushold som har bil. De lavinntektshushold som har bil har også eldre biler enn andre hushold. I lavinntektshushold var halvparten av bilene årsmodeller 1986 eller eldre, mens medianalderen på bilene i husholdninger som ikke hadde lav inntekt var 1995. Nesten to av tre lavinntektshusholdninger med bil hadde bil som var eldre enn 10 år sammenlignet med en av tre i andre husholdninger.

I lavinntektshusholdninger hadde halvparten av bilene en kjøpspris på under 70 000 kroner. I andre husholdninger hadde tilsvarende halvparten en kjøpspris under 150 000 kroner. Gjennomsnittlig kjøpspris var litt høyere, henholdsvis 88 000 og 157 000 kroner. Kjøpsprisen er den prisen bilen ble kjøpt for enten den var ny eller brukt. For de husholdningene som har flere biler har vi regnet alder og innkjøpspris på den nyeste modellen.

Det er ikke skilt her på unge og eldre husholdninger siden det er ganske få unge husholdninger med bil. Tallene tyder imidlertid ikke på at det er forskjell mellom yngre og eldre lavinntektshusholdninger når det gjelder årsmodell. Derimot ser det ut til å være forskjell i gjennomsnittlig kjøpspris, eldre lavinntektshusholdninger har dyrere biler.

Tabell 4.2. Årsmodell og kjøpspris for nyeste bil for husholdninger med bil etter om husholdningen har lav inntekt. 2001-2003

	Alle	Lavinntektshushold	Andre hushold
Andel hushold med nyeste bil fra 1991 og før. Prosent	31	63	29
Median årsmodell	1995	1986	1995
Andel hushold med kjøpspris for nyeste bil under 100 000. Prosent	29	61	28
Median kjøpspris. Kroner	149 000	70 000	150 000
Gjennomsnittlig kjøpspris. Kroner	154 000	88 000	157 000
Antall hushold som svarte	2 856	122	2 721

En mulig delforklaring på disse resultatene kan være at lavinntektshusholdninger beholder bilen lenger enn andre husholdninger. En kan unngå dette problemet ved å se på biler kjøpt siste året. Tallene kan tyde på at det da er mindre forskjell i årsmodell. I lavinntektsgruppen er median årsmodell (det året som halvparten av bilene er eldre enn) 1994, sammenlignet med 1997 for andre husholdninger. Forskjellen i kjøpspris er imidlertid minst like stor (median kjøpspris er henholdsvis 65 000 og 149 000 kroner). Det er imidlertid svært få husholdninger (28) i lavinntektsgruppen som har kjøpt bil siste 12 måneder. Tallene for denne gruppen er derfor svært usikre.

5. Subjektive mål på husholdningenes økonomi

Det er svært krevende å få oversikt over en husholdnings forbruk. Vi skal derfor undersøke om subjektive mål på husholdningens økonomiske situasjon kan bidra til å identifisere husholdninger som er presset av en ubalanse mellom behov og inntekt. Dersom enkle subjektive mål på husholdningens økonomi er i stand til å identifisere husholdninger som har reelle økonomiske vansker og ikke først og fremst er et uttrykk for holdninger hadde dette vært nyttig i analyser av lavinntektsgruppens økonomi og levekår.

EU-SILC inneholder opplysninger som på samme måte som avviket mellom inntekt og forbruk for lavinntektshusholdninger kan tyde på at det bildet en får av husholdningenes økonomi på grunnlag av inntekt ikke stemmer helt godt overens med det bildet en får på grunnlag av husholdningenes forbruk. Husholdningene er spurt om hvor lett eller vanskelig det er å "få endene til å møtes". Videre er de spurt om vansker med å dekke en del grunnleggende behov, f.eks. middagsmat, varm bolig og en ukes ferie borte fra hjemmet.

5.1. En av fem lavinntektshusholdninger oppfatter økonomien som romslig ...

Tabell 5.1 nedenfor viser resultatet for indikatoren "vansker med å få endene til å møtes". Definisjonen av lavinntekt er ellers den samme som i forbruksundersøkelsen.

I lavinntektsgruppene er det 20-23 prosent som sier det er lett eller svært lett å "få endene til å møtes", sammenlignet med 38 prosent blant alle husholdninger. Det er ingen forskjell på de fire lavinntektsgruppene når det gjelder andel som sier at økonomien er romslig. Heller ikke når det gjelder andelen som sier de har en vanskelig økonomi er det store forskjeller mellom lavinntektsgruppene, 17-23 prosent sier at økonomien er vanskelig eller svært vanskelig (forskjellen mellom 17 og 23 prosent for 70 og 50 prosent lavinntektsgruppen er statistisk sikker), sammenlignet med 9 prosent blant alle husholdninger.

EU-SILC er en europeisk samordnet utvalgsundersøkelse om inntekt og levekår. Norge startet undersøkelsen i 2003 sammen med seks andre land. Etter hvert deltar 25 europeiske land. Undersøkelsen er årlig og har et bruttoutvalg på 8500 personer. I 2003 oppnådde en intervju med 5952 og i 2004 med 6046 personer. Populasjonen er personer 16 år og over bosatt i Norge utenfor institusjon. Husholdningen til den uttrukne person registreres og det er derfor mulig å lage husholdningsstatistikk på grunnlag av undersøkelsen. Utvalget er lagt opp som et roterende panel der hver person deltar i åtte år. Undersøkelsen gir opplysninger om husholdningens økonomi, herunder også en del subjektive oppfatninger av økonomien. Videre opplysninger om boforhold og boligøkonomi, opplysninger om arbeidssituasjon og arbeid siste kalenderår, enkelte av opplysningene får en for alle voksne i husholdningen. Endelig er det noen få opplysninger om helsesituasjon. Til undersøkelsen knyttes også en rekke opplysninger fra registre, blant annet om inntekt og utdanning.

Tabell 5.1 Økonomisk romslighet i ulike lavinntektsgrupper. 2004. Prosent

	Alle	Lavinntekt prosent av median			
		40 %	50 %	60 %	70 %
I alt	100	100	100	100	100
Økonomisk romslighet					
Svært vanskelig	3	8	9	8	8
Vanskelig	6	11	14	12	11
Forholdsvis vanskelig	15	21	20	21	21
Forholdsvis lett	38	39	37	37	37
Lett	25	16	15	16	17
Svært lett	13	4	4	4	5
Vet ikke	0	0	1	1	0
Udekte behov					
Ikke råd til ..					
kjøttmiddag annenhver dag	4	11	14	12	10
å holde boligen varm	2	2	5	5	4
en ukes ferie utenfor hjemmet	11	20	24	23	23
minst en av disse	12	23	27	26	25
Antall svar	5976	215	347	598	898

Kilde:EU-SILC.

5.2. ... og like mange at den er vanskelig

Om lag samme andelen som sier at økonomien er vanskelig eller svært vanskelig rapporterer om ett eller flere udekte grunnleggende behov. Om lag en av fire har ikke råd til kjøttmiddag annenhver dag, eller å holde boligen varm eller de har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Det er også her bare små forskjeller mellom lavinntektsgruppene. Flest er det som ikke har råd til det mer "luksuspregede" ferie utenfor hjemmet, Det gjelder nesten en av fire. Vel en av ti har ikke råd til kjøttmiddag annenhver dag, mens forholdsvis få ikke har råd til å holde boligen varm. Det gjelder om lag fem prosent.

Både forbruksutgifter og subjektive mål gir altså et annet bilde av lavinntektshusholdningenes økonomi enn inntekt. Er det slik at forbruksutgiftene og de subjektive målene gir det samme bildet av økonomien? De gir tilnærmet det samme bildet når det gjelder forskjellene mellom de forskjellige avgrensninger av lavinntektsgruppene. Begge typer mål viser små eller ingen forskjeller mellom lavinntektsgruppene definert som 40, 50, 60 eller 70 prosent av medianinntekten. Det er små eller ingen forskjeller i de totale forbruksutgifter og det er små eller ingen forskjeller i de subjektive oppfatningene av romslighet i husholdningens økonomi og i dekningen av grunnleggende behov.

En annen tilnærming er å undersøke det bilde forbruksutgifter og subjektive mål gir av forskjeller i ulike lavinntektsgruppers økonomi. På grunnlag av ekvivalentinntekten har eldre over 66 år best økonomi og unge under 30 år dårligst økonomi (tabell 1.7). Avviket mellom inntekt etter skatt og samlet forbruksutgift varierer imidlertid mellom aldersgruppene med størst "overforbruk" blant de unge og sparing blant de eldre. Derfor gir forbruksutgiftene (regnet per forbruksenhet) et bilde der eldre har "dårligst økonomi" og der husholdninger med hovedinntektstaker under 45 år har best økonomi.

5.3. 30-44 åringer oppfatter økonomien som vanskeligst...

Gir de subjektive målene samme bilde som forbruksutgiftene for de ulike aldersgrupper. Det gjør de bare delvis. Både forbruksutgift og subjektive mål viser i motsetning til inntekt at unge husholdninger har best økonomi. Det er blant unge husholdninger at færrest sier at det er vanskelig eller svært vanskelig "å få endene til å møtes". Det gjelder 19 prosent i lavinntektsgruppen sammenlignet med 35 og 25 prosent i alderen 30-44 år og 45-66 år. Men i motsetning til det forbruksutgiftene viser har eldre husholdningene lavest andel som har vanskelig økonomi om en baserer seg på oppfatningen av hvor romslig husholdningens økonomi er. Bare 6 prosent av eldre husholdninger sier det er vanskelig eller svært vanskelig "å få endene til å møtes". Husholdninger med hoved-

inntektstaker 30-44 år har ifølge de subjektive målene vanskeligst økonomi, mens forbruksutgiften per forbruksenhet er nesten like stor som blant unge husholdninger.

Omtrent samme bilde gir behovsmålene, selv om det her er mindre forskjell mellom eldre husholdninger og unge husholdninger. I disse gruppene er det henholdsvis en av fem og en av fire som ikke har råd til "borteferie", kjøtt/fisk annenhver dag eller til varm bolig. I husholdninger der hovedinntektstaker er 30-44 år tyder det subjektive målet på vanskeligst økonomi, vel en av tre har ikke råd til å dekke grunnleggende behov.

Forskjellen i det bilde en får av husholdningenes økonomi på grunnlag av forbruksutgifter og subjektive mål kan muligens forstås som et resultat av at husholdningene er i forskjellige livsfaser. Unge husholdninger og kanskje særlig 30-44 årige husholdninger er i en etableringsfase som krever store investeringer til bolig, bil med videre. Eldre husholdninger er for lengst etablert og behovet for investeringer er begrenset. Tilleggsforklaringer kan ta utgangspunkt i holdninger. Eldre husholdninger som er vokst opp i andre tider kan ha mindre krav til levestandard. Det kan også bety noe at de er i en mer stabil situasjon (stabil husholdningssituasjon, stabil inntekt) og at de i større grad enn yngre har tilpasset utgiftene til inntekten.

Tabell 5.2. Økonomisk romslighet for husholdninger med lavinntekt (60%) i ulike aldersgrupper. 2004. Prosent

	Hovedinntektstakers alder									
	Alle	16-29 år	30-44 år	45-66 år	67-84 år					
Økonomisk romslighet										
Svært vanskelig	8	8	15	10	0					
Vanskelig	12	11	20	15	6					
Forholdsvis vanskelig	22	22	21	19	23					
Forholdsvis lett	37	41	31	40	34					
Lett	16	15	6	11	32					
Svært lett	4	3	6	3	5					
Vet ikke	1	0	2	2	0					
I alt	100	100	100	100	100					
Udekte behov										
Andel som ikke har råd til kjøttmiddag annenhver dag	4	13	16	7	8					
å holde boligen varm en ukes ferie utenfor hjemmet	11	20	33	25	18					
minst en av disse	12	24	36	27	19					
Total forbruksutgift per forbruksenhet	144	100	147	500	147	500	164	200	109	300
Antall svar	598	304	129	79	86					
Antall svar forbruksutgift	227	74	69	36	46					

Kilde: EU-SILC 2004 og Forbruksundersøkelsen 2001-2003.

5.4. ... og vanskeligst i husholdninger uten sysselsatte

Vi har tidligere sett at inntekt og forbruk gir forskjellig bilde av økonomien til husholdninger uten og med sysselsatte. I tabell 5.3 har vi kombinert antallet sysselsatte i husholdningen med hovedinntektstakers alder for å ta hensyn til livsfase. Igjen har eldre husholdninger lavest forbruksutgift per forbruksenhet (76 000 kroner). Deretter følger yngre husholdninger uten sysselsatte (vel 130 000 kroner), mens husholdninger med en eller flere sysselsatte har høyest forbruk per forbruksenhet (150 000 - 165 000 kroner). Mange av gruppene er imidlertid små og resultatene derfor tilsvarende usikre.

Bildet av husholdningenes økonomi en får fra de subjektive målene stemmer ganske godt overens med bildet over. Igjen er unntaket de eldre over 66 år. Her er det færrest som sier det er vanskelig eller svært vanskelig "å få endene til å møtes" (6 prosent). Vurdert ut fra udekte behov er denne gruppen omtrent "midt på treet". De lavinntektshusholdningene som vurdert ut fra de subjektive målene har den klart dårligste økonomi er husholdninger der hovedinntektstaker er 30-66 år og der det ikke er sysselsatte. Fire av ti har vanskelig eller svært vanskelig for å "få endene til å møtes", og nesten halvparten har udekte behov. Deretter følger lavinntektshusholdninger, 30-66 år, med én sysselsatt og unge husholdninger uten sysselsatte. Best økonomi har lavinntektshusholdninger med minst to sysselsatte. Her oppgir en av åtte vansker med å "få endene til å møtes", og en av tolv husholdninger oppgir udekte behov. Blant unge husholdninger med sysselsatte opp-

gir snaut en av fem husholdninger vansker med "å få endene til å møtes", og vel en av fem oppgir udekte behov.

Eldre lavinntektshusholdninger over 66 år rangerer litt forskjellig etter subjektive mål etter om en bruker økonomisk romslighet eller udekte behov. Det er svært få som har vansker med å "få endene til å møtes", mens nesten en av fem oppgir udekte behov. En mulig forklaring på dette kan være at de to målene måler litt forskjellige aspekter ved husholdningens økonomi. Udekte behov vil i høyere grad avspeile husholdningens tilganger sett i forhold til husholdningens behov (f.eks. husholdningens størrelse og sammensetning). Spørsmålet om å få endene til å møtes vil i høyere grad avspeile balansen mellom inntekter og (faste) utgifter. Husholdninger kan ha vansker med å "få endene til å møtes" selv om de har relativt romslige tilganger.

Eldre lavinntektshusholdninger har litt høyere inntekt per forbruksenhet enn andre lavinnteksgrupper, men har lavest forbruksutgift per forbruksenhet. Likevel er det overraskende hvor få som sier at økonomien er vanskelig. De fleste eldre husholdninger vil ha en forholdsvis stabil økonomisk situasjon, og eldre vil i mange tilfeller ha mindre materielle krav enn yngre. Dessuten har disse husholdningene en sikret minsteinntekt, så det er få med svært lav inntekt. Det er derfor mulig at de har tilpasset seg en situasjon med små tilganger slik at de "får endene til å møtes uten større vansker".

Tabell 5.3. Økonomisk romslighet for husholdninger med lavinntekt (60%) i ulike alders- og sysselsettingsgrupper. 2004. Prosent

	Alle med lavinntekt	Hovedinntektstakers alder							
		16-29 år				30-66 år			67-84 år
		Antall sysselsatte i husholdet				Antall sysselsatte i husholdet			
				1	2+	0	1	2+	
Økonomisk romslighet		0	1	2+	0	1	2+		
Svært vanskelig	8	10	8	3	19	11	2	0	
Vanskelig	12	14	9	10	22	17	10	6	
Forholdsvis vanskelig	22	25	19	31	20	23	10	23	
Forholdsvis lett	37	37	44	40	28	33	57	34	
Lett	16	13	17	8	5	8	15	32	
Svært lett	4	2	4	9	2	8	6	5	
Vet ikke	1	0	0	0	5	0	0	0	
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Udekte behov									
Andel som ikke råd til ..									
kjøttmiddag annenhver dag	4	18	10	3	21	8	1	8	
å holde boligen varm	2	4	4	0	10	8	0	5	
en ukes ferie utenfor hjemmet	11	24	17	18	43	24	7	18	
minst en av disse	12	28	22	18	45	28	8	19	
Total forbruksutgift per forbruksenhet	131 700	138 400	164 100	:	132 400	155 700	150 500	76 000	
Inntekt etter skatt per forbruksenhet	93 200	63 500	89 000	:	111 600	84 200	103 000	111 500	
Antall svar	598	123	148	33	74	83	51	86	
Antall svar forbruksutgift og inntekt	227	40	26	8	43	40	34	36	

Kilde:EU-SILC.

Tabell 5.4. Bruttofinanskapital og andel med lav bruttofinanskapital for lavinntektshusholdninger (60%) etter mål på økonomisk romslighet. 2003 og 2004

	Hovedinntektstakers alder. 16-44 år			Hovedinntektstakers alder. 45-84 år			Hovedinntektstakers alder. 16-84 år		
	Brutto- Finans kapital	Andel med bruttofinans kapital <10000	Antall svar	Brutto- finans kapital	Andel med bruttofinans kapital <10 000	Antall svar	Brutto- Finans kapital	Andel med bruttofinans kapital <10 000	Antall svar
	Kroner	Prosent		Kroner	Prosent		Kroner	Prosent	
Å få "endene til å møtes" er									
Svært vanskelig	29 500	58	70	76 100	51	31	42 700	56	101
Vanskelig	40 000	63	111	100 400	51	42	57 600	59	153
Forholdsvis vanskelig	38 500	48	244	131 700	21	91	66 500	40	335
Forholdsvis lett	79 400	33	284	203 600	10	135	124 500	24	419
Lett	134 400	34	101	306 200	5	83	225 300	15	184
Svært lett	214 700	25	32	360 500	4	28	285 300	15	60

* En husholdning med bruttofinanskapital 45 millioner som svarte at det var lett "å få endene til å møtes" er holdt utenfor.

Kilde:EU-SILC.

5.5. Husholdninger med romslig økonomi har høy finansformue

I avgrensning av lavinntektshusholdninger har en ofte tatt hensyn også til formue. Det er da bruttofinanskapitalen som brukes, dvs. den samlede verdi av kontantbeholdning, bankinnskudd og verdipapirer regnet brutto, altså uten av gjeld er trukket fra. De opplysninger vi har hatt tilgang til har ikke gjort det mulig å undersøke sammenhengen mellom forbruk og bruttofinanskapital. Det er imidlertid mulig å undersøke sammenhengen mellom de subjektive målene på husholdningens økonomi og bruttofinanskapital.

Det er flere grunner til at en må anta at størrelsen på formuen vil ha betydning for lavinntektshusholdningenes økonomi. Stor finansformue vil gi en forbruksmulighet gjennom reduksjon av formuen. Stor bruttofinanskapital kan være et tegn på at investeringsbehovet i husholdningene ikke (lenger) er så stort. Bruttofinanskapitalen er da også større i eldre husholdninger enn i yngre. Stor bruttofinanskapital kan også være et tegn på at den registrerte inntekten ikke gir et godt bilde av husholdningens tilganger og/eller at lavinntektssituasjonen er kortvarig.

Det er en klar sammenheng mellom oppfatningen av hvor romslig husholdningens økonomien er og bruttofinanskapitalen blant lavinntektshusholdninger. For husholdninger som oppfatter økonomien som vanskelig er gjennomsnittlig bruttofinanskapital 40-60 000 kroner og nesten 60 prosent har under 10 000 kroner "i banken", altså mindre enn en "månedsinntekt" for en enslig lavinntektshusholdning. De fleste av disse husholdningene er yngre. Eldre husholdninger har noe høyere gjennomsnittlig bruttofinanskapital, men andelen med liten finanskapital er stor, om lag halvparten har mindre enn 10 000 kroner.

Lavinntektshusholdninger som oppfatter økonomien som romslig har i gjennomsnitt om lag 250 000 kro-

ner i bruttofinanskapital og bare en av syv har under 10 000 kroner. Igjen er det forskjell på yngre og eldre husholdninger. Blant eldre husholdninger er gjennomsnittlig bruttofinanskapital over 300 000 kroner og svært få har under 10 000 kroner. Blant de yngre lavinntektshusholdningene er de tilsvarende tallene om lag 150 000 kroner i gjennomsnittlig bruttofinanskapital, og om lag en tredel har mindre enn 10 000 kroner "i banken".

5.6. Inntekt har liten betydning for hvordan lav-inntektshusholdninger oppfatter økonomien

Vi skal til slutt stille sammen en rekke av de faktorene som antas å påvirke den subjektive oppfatningen av hvor romslig husholdningens økonomi er. I tillegg til bruttofinanskapital er det ekvivalentinntekt, antallet sysselsatte i husholdningen, antallet barn, alder, om husholdningen har tatt opp studielån og netto boutgiftsbelastning.

For kontinuerlige variabler som bruttofinanskapital, antall sysselsatte, antall barn og boutgiftsbelastning betyr et positivt parameterestimert at økonomien oppfattes som mer romslig når f.eks. bruttofinanskapitalen øker og tilsvarende for andre variabler. For kategoriserte variabler som ekvivalentinntekt, alder og husholdning med studielån betyr et positivt estimert at økonomien oppfattes som mer romslig sammenlignet med sammenligningsgruppen. For ekvivalentinntekt er husholdninger med ekvivalentinntekt 30 000-100 000 kroner sammenligningsgruppe. For hovedinntektstakers alder er husholdninger med hovedinntektstaker 16-29 år sammenligningsgruppe, og for husholdninger med studielån er det husholdninger uten studielån som er sammenligningsgruppe.

Ekvivalentinntekt er her kategorisert. Det skyldes at effekten av denne variabel ikke er lineær, husholdninger med lave inntekter skiller seg ut ved å oppfatte økonomien som mer romslig enn grupper med høyere inntekt.

Tabell 5.5. Regresjonsestimater og T-verdier fra analyse av subjektiv oppfatning av husholdningsøkonomiens romslighet¹. 2004

	Parameterestimat	T-verdi
Ekvivalentinntekt <30 000 kroner	0,77	3,83
Ekvivalentinntekt >100 000 kroner	0,10	0,92
Bruttofinanskapital ²	0,14	7,31
Antall sysselsatte i husholdet	0,31	4,15
Antallet barn under 16 år	-0,41	-2,81
Hovedinntektstaker 30-44 år	-0,15	-0,99
Hovedinntektstaker 45-66 år	-0,24	-1,43
Hovedinntektstaker 67-84 år	0,39	2,05
Husholdning med studielån	0,24	2,00
Netto boutgiftsbelastning ³	-0,005	-3,11
Antall svar	562	

R² = 0.21

¹ Variabelen vansker med "å få endene til å møtes" har seks verdier, fra 1 = svært vanskelig til 6 = svært lett.

² Bruttofinanskapital er inndelt i trinn på 50 000 kroner. Alle hushold med bruttofinanskapital over 500 000 kroner har fått verdi 10. Dette er gjort fordi det er enkelte ekstremobservasjoner som kan påvirke resultatet i stor grad.

³ Netto boutgiftsbelastning er beregnet som forholdet mellom summen av husleie og renter og avdrag, fratrukket eventuell bostøtte fra Husbanken og husholdningens inntekt etter skatt.

Kilde: EU-SILC.

Det kanskje mest oppsiktsvekkende resultat er betydningen av ekvivalentinntekt for lavinntektshusholdningene. Vi ville ventet at jo større ekvivalentinntekt desto mer romslig ble økonomien oppfattet. Vi finner imidlertid at husholdninger med ekvivalentinntekt under 30 000 kroner oppfatter økonomien som mer romslig enn sammenligningsgruppen, mens husholdninger med ekvivalentinntekt over 100 000 kroner ikke oppfatter økonomien som mer romslig enn sammenligningsgruppen (parameterestimatet er ganske visst positivt, men ikke statistisk sikkert forskjellig fra null). Dette samsvarer i noen grad med resultatet fra analysen av forbruk der lavinntektshusholdningene med lavest inntekt ikke hadde lavere forbruk enn lavinntektshusholdninger med høyere inntekt.

Bruttofinanskapital er variabelen som har størst betydning (vurdert ut fra T-verdi). Deretter følger antallet sysselsatte i husholdningen, og det å tilhøre en husholdning med lav ekvivalentinntekt.

Boutgiftsbelastning er tatt med i analysen fordi boligutgiftene utgjør en av de største enkeltkomponentene i forbruket. Dessuten kan boligutgifter være vanskelig å kontrollere. Blant f.eks. eldre husholdninger med lav inntekt vil det være avgjørende for husholdningens økonomien om det er en husholdning som bor i nedbetalt eid bolig eller en husholdning som bor til leie og må betale markedspris for leiligheten. Netto boutgiftsbelastning har da også en klar betydning for oppfatningen av hvor romslig husholdningens økonomi er.

Antallet barn i husholdningen har også betydning. Vi skal peke på to mulige årsaker til dette. For det første vil det om det er barn i husholdningen (gitt hovedinntektstakers alder) innebære et skille mellom mer og mindre etablerte husholdninger. En må anta at mer etablerte husholdninger med barn har større utgifter knyttet til f.eks. etableringsinvesteringer. For det andre er det noe usikkert om den vekt barn har i beregningen av ekvivalentinntekt (0.3) avspeiler de faktiske utgiftene med å ha barn.

Hovedinntektstakers alder har med ett unntak ingen betydning for oppfatningen av romslighet i økonomien. Bare eldre husholdninger med hovedinntektstaker 67-84 år skiller seg ut ved å oppfatte økonomien som mer romslig sammenlignet med unge husholdninger.

Husholdninger som mottar studielån oppfatter økonomien som litt mer romslig enn husholdninger som ikke gjør dette. Vi tolker dette slik at disse husholdningene på grunn av studielån har forbruksmuligheter ut over det som inntekten gir.

Denne analysen peker i likhet med analysen av forbruksutgifter på at lavinnteksgruppen er ganske sammensatt. Den omfatter både husholdninger som åpenbart er i en vanskelig økonomisk situasjon og en betydelig andel husholdninger som synes å klare seg brukbart. Begge analyser antyder at inntekten i lavinnteksgruppen er et dårlig mål på hvor "god" lavinntektshusholdningens økonomi er. Begge analyser viser at sysselsettingen i husholdningen er viktig. Analysen av de subjektive målene tyder endelig på at størrelsen på finansformuen er av ganske stor betydning. Det hadde vært ønskelig å undersøke om finansformuen til lavinntektshusholdningene også har betydning for nivået på forbruket. De to analysene gir imidlertid forskjellig bilde av eldre husholdningers økonomi.

Referanser

Andersen Arne S. (2006): "Aleneboendes demografi". I Mørk (red): *Aleneboendes levekår*. Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Andersen Arne S. (2006): "Deltaking i arbeidslivet". I Mørk (red): *Aleneboendes levekår*. Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Torkil Løwe og Jan Petter Sæther (2007): *Studenters inntekt, økonomi og boforhold. Studenters levekår 2005*. Rapporter 2007/2, Statistisk sentralbyrå.

Eiliv Mørk (red)(2006): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2007): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006*. Rapporter 2007/8, Statistisk sentralbyrå.

Lavinnteksgruppen i EU-SILC og i forbruksundersøkelsen

Et viktig spørsmål er om undersøkelsene gir såpass like resultater for lavinnteksgruppene at det er mulig å sammenligne. Avgrensningene i EU-SILC 2004 av lavinnteksgruppene baserer seg på inntekter for året 2003. Forbruksundersøkelsene baserer seg på inntekter for årene 2001-2003. Inntektene for årene 2001-2002 er justert ved hjelp av konsumprisindeksen til 2003-priser. Vi vet imidlertid at inntektsutviklingen har vært noe sterkere enn prisutviklingen. Vi må derfor regne med inntektene i forbruksundersøkelsen er litt lavere enn i EU-SILC. Vi regner imidlertid med at forskjellen er beskjeden. Dette skal heller ikke i seg selv påvirke andelen med lavinntekt siden denne avhenger av fordelingen av inntekter.

Tabellen viser at EU-SILC gir 2 - 4 prosentpoeng flere i lavinnteksgruppene enn forbruksundersøkelsen. Som tabell 2 under viser skyldes dette i mindre grad forskjeller i inntektsfordelingen. Gjennomsnittlig inntekt og medianinntekt for alle er identiske. Generelt er inntektene i lavinnteksgruppene noe høyere i forbruksundersøkelsen enn i EU-SILC. Dette forsterkes av at vi forventet et litt lavere inntektsnivå i forbruksundersøkelsen enn i EU-SILC fordi det her også er prisjusterte inntekter fra årene 2001 og 2002. De absolutte forskjellene blir mindre jo strengere avgrensningen av lavinnteksgruppen er, relativt er avviket størst i gruppene med lavest inntekt.

Vi tolker tallene slik at EU-SILC bedre enn forbruksundersøkelsen fanger opp de med lavest inntekt. Dette kan skyldes at forbruksundersøkelsen har en vesentlig lavere svarprosent enn EU-SILC, henholdsvis vel 50 og vel 70 prosent.

Det er vanskelig å si hva konsekvensene av dette er i forhold til problemstillingen som behandles her. En kan imidlertid ikke se bort fra at det først og fremst er de vanskeligst stilte husholdninger som ikke fanges opp av forbruksundersøkelsen og at disse har lavere forbruksutgifter enn de husholdninger i lavinnteksgruppen som er intervjuet i forbruksundersøkelsen. Hvis dette er tilfellet er det stor sannsynlighet for at forbruksundersøkelsen overvurderer "overforbruket" noe. Siden det relative avviket mellom andelen i lavinnteksgruppen er vesentlig mindre for lavinnteksgruppene med høyest enn for de med lavest inntekt antar vi at problemet med at forbruksundersøkelsen muligens overvurderer "overforbruket" er mindre for lavinnteksgruppene med høyest inntekt enn for de med lavest inntekt.

Lavinnteksgruppens sammensetning etter viktige variabler som hovedinntektstakers alder og husholdningsstørrelse er ganske lik i forbruksundersøkelsen og EU-SILC. I begge utvalg er om lag en femdel eldre

husholdninger (hovedinntektstaker i alderen 67-84 år) og om lag samme andel er husholdninger med hovedinntektstaker 30-44 år. Det er imidlertid litt større andel unge husholdninger og litt mindre andel middelaldrende husholdninger (hovedinntektstaker 45-66 år) i EU-SILC sammenlignet med i Forbruksundersøkelsen.

Fordelingen av lavinntektshusholdningene etter husholdningsstørrelse er svært lik i de to undersøkelsene. I begge utvalg er tre av fire husholdninger aleneboende og en av syv husholdninger består av to personer. Om lag en av åtte husholdninger består av tre eller flere personer.

Tabell A.1. Andel husholdninger med hovedinntektstaker 16-84 år med lav inntekt etter ulike avgrensninger. Prosent

	Andel lavinntekt	
	FbU2001-2003	EU-SILC2004
40 %	2,8	5,1
50 %	5,2	8,5
60 %	10,7	14,4
70 %	17,7	22,2

Tabell A.2. Gjennomsnittlig husholdningsinntekt* etter skatt for alle husholdninger med hovedinntektstaker 16-84 år og for ulike lavinnteksgrupper. Medianinntekt. Kroner

	Gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt	
	FbU2001-2003	EU-SILC2004
40 %	58 700	56 300
50 %	88 000	80 000
60 %	117 600	106 000
70 %	146 300	128 500
Alle	348 900	349 200
Medianinntekt	306 300	295 200

* Negative husholdningsinntekter er satt lik 0.

Tabell A.3. Hovedinntektstakers alder og husholdningsstørrelse etter om husholdningen tilhører lavinnteksgruppen. Forbruksundersøkelsen 2001-2003 og EU-SILC 2004

Hovedinntektstakers alder	Forbruksundersøkelsen 2001-2003		EU-SILC 2004	
	Lavinntekt 60%	Andre	Lavinntekt 60%	Andre
16-29 år	41	16	49	12
30-44 år	19	32	20	33
45-66 år	18	39	10	39
67-84 år	22	14	21	16
Husholdningsstørrelse				
1	74	35	74	34
2	14	32	14	33
3	4	14	5	13
4	4	14	4	13
5+	4	6	2	7
Antall svar	227	3 052	597	5 368

Vedlegg B

Vedleggstabell

Tabell B.1. Utgift og utgift per forbruksenhet for lavinntektshusholdninger og andre husholdninger. 2001-2003. Kroner

Vare- og tjenestegruppe	Husholdningens utgift		Utgift per forbruksenhet	
	Lavinntektshushold	Andre hushold	Lavinntektshushold	Andre hushold
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	21 455	36 336	16 388	20 381
0111 Brød og kornprodukter	3 228	5 089	2 466	2 854
0112 Kjøtt	4 412	7 937	3 370	4 452
0113 Fisk	1 509	2 152	1 153	1 207
0114 Melk, ost og egg	3 147	5 413	2 404	3 036
0115 Oljer og fett	545	782	416	439
0116 Frukt	1 323	2 542	1 011	1 426
0117 Grønnsaker, poteter	1 993	3 247	1 522	1 821
0118 Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	2 069	3 776	1 580	2 118
0119 Andre matvarer	1 199	1 998	916	1 121
0121 Kaffe, te og kakao	485	798	370	448
0122 Mineralvann, leskedrikker og juice	1 545	2 602	1 180	1 460
0211 Brennevin	333	1 221	254	685
0212 Vin	749	2 214	572	1 242
0213 Øl	1 535	2 212	1 172	1 241
0311 Tøyer	54	52	41	29
0312 Klesplagg	9 727	13 681	7 430	7 674
0313 Andre klesplagg, tilbehør til klær	333	713	254	400
0314 Rensing, reparasjon og leie av klær	40	98	31	55
0321 Sko og annet fottøy	1 659	2 326	1 267	1 305
0322 Reparasjon og leie av fottøy	22	8	17	4
0411 Betalt husleie, bolig	18 808	7 566	14 366	4 244
0412 Betalt husleie, fritidsbolig	276	844	211	473
0421 Beregnet husleie, selveid bolig	17 251	36 949	13 177	20 725
0422 Beregnet husleie, fri bolig	214	858	163	481
0431 Produkter til reparasjon av bolig	3 707	11 563	2 832	6 486
0432 Tjenester for reparasjon av bolig	2 177	5 799	1 663	3 253
	42 433	63 579	32 411	35 662
0441 Vannforsyning	344	1 166	263	654
0442 Avfall	526	1 355	402	760
0443 Avløp	461	1 271	352	713
0444 Tjenester ellers knyttet til bolig	232	524	177	294
0451 Elektrisitet	9 741	13 811	7 440	7 747
0452 Gass	117	31	89	17
0453 Flytende brensel	1 413	948	1 079	532
0454 Fast brensel	989	1 448	755	812
0511 Møbler, innrednings- og dekorasjonsartikler	3 866	8 101	2 953	4 544
0512 Teppet og annet gulvbelegg	120	381	92	214
0513 Reparasjon av møbler mv.	0	68	0	38
052 Boligtekstiler	851	2 550	650	1 430

Vare- og tjenestegruppe	Husholdningens utgift		Utgift per forbruksenhet	
	Lavinntektshushold	Andre hushold	Lavinntektshushold	Andre hushold
0531 Større husholdningsapparater	1 657	3 013	1 266	1 690
0532 Mindre elektriske husholdningsapparater	31	425	24	238
0533 Reparasjon av husholdningsapparater	0	215	0	121
054 Kjøkkenutstyr, glass, dekketøy	818	2 226	625	1 249
0551 Større verktøy og utstyr, diverse tilbehør	0	247	0	139
0552 Mindre verktøy og utstyr	826	2 117	631	1 187
0561 Rengjøringsmidler, andre husholdningsartikler	1 639	2 883	1 252	1 617
0562 Lønnet husarbeid	217	1 095	166	614
0611 Legemidler	1 358	2 521	1 037	1 414
0612 Andre helseartikler	120	208	92	117
0613 Hjelpeutstyr	921	1 115	703	625
0621 Legetjenester mv. utenom institusjon	438	1 177	335	660
0622 Tannlegetjenester utenom institusjon	1 251	3 344	956	1 876
0623 Andre helsetjenester utenom institusjon	30	409	23	229
063 Sykehustjenester	15	211	11	118
0711 Kjøp av biler	4 701	25 990	3 591	14 578
0712 Kjøp av motorsykler	279	625	213	351
0713 Kjøp av sykler	320	641	244	360
0721 Reservedeler og tilbehør	317	3 019	242	1 693
0722 Drivstoff og smøremidler	3 249	10 508	2 482	5 894
0723 Vedlikehold og reparasjon	881	4 749	673	2 664
0724 Annet, privat bruk trans.midler	1 853	2 044	1 415	1 147
0731 Passasjertransport med jernbane	1 339	1 046	1 023	587
0732 Passasjertransport på vei	2 368	2 198	1 809	1 233
0733 Passasjertransport med fly	3 362	2 224	2 568	1 247
0734 Passasjertransport i båt	865	923	661	518
0736 Andre transporttjenester	1 109	3 255	847	1 826
081 Posttjenester	86	298	66	167
082 Teleutstyr	116	569	89	319
083 Teletjenester	4 685	7 131	3 579	4 000
0911 Audiovisuelt utstyr	1 349	2 895	1 030	1 624
0912 Fotoutstyr, kikkerter mv.	221	624	169	350
0913 IT-utstyr	1 236	1 802	944	1 011
0914 Film, CD, kassetter o.l.	1 077	1 192	823	669
0915 Reparasjon av audiovisuelt, foto og IT-utstyr	0	77	0	43
0921 Større gjenstander for utendørs rekreasjon	2 372	2 257	1 812	1 266
0922 Musikkinstrumenter, større gjenst. for innendørs rekreasjon	69	345	53	194
0923 Reparasjon av større gjenstander, kultur og fritid	55	412	42	231
0931 Spill, leker og hobby	1 083	1 721	827	965
0932 Utstyr til sport, camping	766	1 788	585	1 003
0933 Blomster og hage	752	2 357	574	1 322
0934 Kjøledyr	378	1 140	289	639

Vare- og tjenestegruppe	Husholdningens utgift		Utgift per forbruksenhet	
	Lavinntektshushold	Andre hushold	Lavinntektshushold	Andre hushold
0941 Sport- og fritidstjenester	840	2 574	642	1 444
0942 Kulturelle tjenester, underholdning	2 561	4 489	1 956	2 518
0943 Spill og lotteri	1 368	3 140	1 045	1 761
0951 Bøker	1 770	2 002	1 352	1 123
0952 Aviser og tidsskrifter	1 810	3 211	1 383	1 801
0953 Diverse trykksaker	167	285	128	160
0954 Papirvarer	168	294	128	165
	3 915	5 792	2 990	3 249
096 Feriereiser, pakketurer	3 695	7 277	2 822	4 082
101 Førskole og barneskole	5	34	4	19
102 Ungdomsskole og videregående	108	149	82	84
104 Universitet og høyskole	1 957	427	1 495	240
105 Annen utdanning	459	110	351	62
1111 Restauranttjenester	6 320	10 148	4 827	5 692
1112 Kantine	488	759	373	426
112 Hotelltjenester	344	1 403	263	787
1211 Hårpleie og skjønnhetspleie	1 051	2 878	803	1 614
1212 Artikler til personlig pleie og toalettartikler	34	119	26	67
1213 Annet utstyr og artikler til personlig pleie	2 474	3 942	1 890	2 211
1231 Smykker og ur	396	1 285	302	721
1232 Andre personlige effekter	373	919	285	515
124 Sosiale omsorgstjenester	915	4 038	699	2 265
126 Finansielle tjenester utenom forsikring	66	974	50	546
127 Andre tjenester	106	631	81	354
1252 Bolig- og innboforsikring	1 565	3 082	1 195	1 729
1253 Helseforsikring	0	262	0	147
1254 Bilforsikring, inkl. reiseforsikring	1 355	5 091	1 035	2 856